

NIKŠA VAREZIĆ

KOMPROMIS JE IPAK MOGUĆ: ODNOSI IZMEĐU CRKVE I DRŽAVE NA PRIMJERU KRŠENJA CRKVENOG AZILA U DUBROVNIKU 1662. GODINE¹

UDK: 322(497.584Dubrovnik)“16“

Primljeno: 3. 9. 2023.

Prihvaćeno: 27. 11. 2023.

Izvorni znanstveni rad

Nikša Varezić

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta

Sveučilišta u Splitu

nvarezić@ffst.hr

U radu se analiziraju diplomatske posljedice nastale kao ishod incidenta koji se u ljeto 1662. dogodio u Dubrovniku, a rezultirao je ubojstvom uglednoga senatora. S obzirom na to da je ubojica također bio dubrovački vlastelin, incident je mogao uzrokovati ozbiljnu unutrašnju društvenu i političku krizu. Naime, senatori su kanili najstrože sankcionirati okrivljenika koji je očito uživao potporu bliskoga aristokratskog klana. Međutim, događaj je eskalirao s obzirom na to da se prijestupnik sklonio unutar crkve odakle su ga civilne vlasti izvukle i prebacile u državni zatvor. Na takvo je narušavanje crkvenoga azila oštro protestirao dubrovački nadbiskup, a u sukob oko ingerencija nad uhićenikom umiješala se i Sveta Stolica. Analizira se dobro koordinirana diplomatska prepiska dubrovačkoga Senata i specijalnoga izaslanika poslanoga u Rim da isposluje kod različitih kurijalnih odličnika, kao i kod ostalih posrednika koji su mogli doprinijeti misiji, ishod koji je priželjkivala dubrovačka vlast. Ovaj *case-study* tematizira ne samo spor između crkvene i svjetovne vlasti nego i diplomatsku komunikaciju, odnosno izazove s kojima se Senat suočavao, metode koje su se koristile u toj diplomatskoj misiji kao i argumente kojima su svjetovne vlasti pravno branile svoje pozicije.

Ključne riječi: Dubrovačka Republika, Rimski kurija, crkveni azil, odnos crkve i države, ranonovovjekovna diplomacija, Marojica Bernardov Caboga, lastovska buna

¹ Ovaj je članak rezultat autorovih najnovijih istraživanja dubrovačke diplomatske prakse 17. stoljeća u okviru projekta »Moderne europske diplomacije i istočni Jadran« (MEDEA) koji financira Hrvatska zaklada za znanost (HRZZ), u skladu s ugovorom o dodjeli bespovratnih sredstava IP-2019-04-7244.

UVODNO RAZMATRANJE

Tijekom prepiske u ljeto 1658. dubrovački Senat poslao je dopis svom agentu u Rimu, Stjepanu Gradiću koji se odnosio na spor koji je Republika imala s Rimskom kurijom. Jedan navod unutar vladinih uputa posebno sažimlje svu kompleksnost odnosa između crkvene i svjetovne vlasti koja je pred Kurijom čvrsto branila svoje interese, sagledavajući ih podjednako iz aspekta »državnog interesa, kao što ni božji ni ljudski zakoni ne bi to dopustili ni podnosili«.² Iako je Stjepan Gradić i sâm bio svećenik, a s obzirom na to da je bio iznimno nadaren i da je dugo godina boravio u papinskome Rimu zbog čega ga je Sveta Stolica angažirala i za svoje diplomatske potrebe, on je u prvome redu radio za interese dubrovačke svjetovne vlasti, koja ga je uvijek iznova angažirala, računajući na njegove patriotske osjećaje (*come figliuolo di questa Patria*).³ Uostalom, jednakim se argumentima dubrovački Senat koristio i pred najvišim kurijalnim dužnosnicima, koje je najčešće uspješno pridobijao za lobiranje u korist svoje politike. Argumenti su Senata uvijek iznova naglašavali kako dubrovački *Ragion di Stato* želi kontrolirati poredak Dubrovačke Republike koja egzistira u izuzetno trusnome geopolitičkom prostoru, što je u konačnici u interesu papinskoga Rima i čitavoga katoličanstva.⁴ Konzervativna praksa dubrovačkoga

² (...) *buona ragione di stato e la politica divina et humana non deve permettere ne comportare - Litterae et commissiones Ponentis* (dalje LP), sv. 22, f. 134v (Državni arhiv u Dubrovniku). Senat svojem agentu Stjepanu Gradiću u Rimu, 19. 8. 1658. Spomenuti je citat itekako relevantan ne samo zbog vremenske blizine sa slučajem koji se tematizira u ovome radu nego i zbog sličnoga konteksta u kojemu je poslužio kao valjan argument u sporu s kurijalnim instancama.

³ Poimanje ranonovovjekovne politike usavršilo je diplomatske prakse i metode, uvažavajući sve aktere barokne politike: od članova Tajništva pa do diplomatskih agenata u službi svojih vladara ili vlada. Svi su bili dužni potpuno predano i lojalno obavljati zadatke koji su im povjereni. O tome više u: Salvatore S. Nigro, »The Secretary«, u: *Baroque Personae*, ur. Rosario Villari. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1995: 82–99; Henry Kamen, »The Statesman«, u: *Baroque Personae*: 9–31. O diplomatske angažmanu Stjepana Gradića za potrebe Svete Stolice, najprije kao službenik u Tajništvu za dopisivanje s kršćanskim državama (*Secretariatus brevium ad Principes*), a potom kao poslanik u Francuskoj 1664. nakon potpisivanja Mira u Pisi, pogledati u: Stjepan Krasić, »Stjepan Gradić: uspješna karijera u Vječnom gradu«, u: *Stjepan Gradić, otac domovine*, ur. Pavica Vilać. Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2013: 77–111.

⁴ O mnogostrukim i uzajamnim interesima Dubrovačke Republike i papinstva pogledati u: Nikša Varezić, *Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2018; Nikša Varezić, »La Santa Sede e la Repubblica di Ragusa nella prima età moderna: Continuità e mutamenti di una complessa storia diplomatica.« *Römische Historische Mitteilungen* 60 (2018): 117–147. O predodžbi Dubrovačke Republike

republikanskog poretka inzistirala je da se politička i pravna pitanja rješavaju isključivo u dubrovačkim državnim institucijama. Starost navedenih institucija jamčila je njihovu kvalitetu, stoga se nastojalo izbjegavati sve alternativne kanale ili pak tuđe jurisdikcije.⁵

Odnos Crkve i Države promatran u europskom ili pak u lokalnome ranonovovjekovnom kontekstu bio je oduvijek dosta kompleksan, s obzirom na to da su svjetovne vlasti nastojale što više utjecati na crkvenu politiku. Takve su se namjere ponajprije očitovale u crkvenoj kadrovskoj politici ili pak u crkvenim financijama. Međutim, svjetovne su se vlasti zanimale i za duhovno-teološka pitanja.⁶ Dubrovačke su vlasti u tome smislu nastojale kontrolirati čak i propovjednike koji su bili pomno odabrani, a čije su duhovne propovijedi u dubrovačkoj katedrali, u liturgiji izrazito važnome adventu i korizmi, bile namijenjene ne samo spasu duša nego ih je Senat nastojao instrumentalizirati s namjerom da održi stabilnost društvenoga poretka.⁷ Tome treba pridodati i niz specifičnih

kao »predziđu kršćanstva« te retoričkoj argumentaciji koja se tom predodžbom koristila u diplomatskoj komunikaciji, više u: Nikša Varezić, »Dubrovnik's 'Antemurale Christianitatis'. The Rhetorical Strategy of Dubrovnik Republic in Communication with the Roman Curia.« *Römische Historische Mitteilungen* 64 (2022): 299–319.

- ⁵ Institucionalna stabilnost važan je čimbenik stabilnosti dubrovačkoga republikanskog poretka uopće, o čemu svjedoči činjenica da je Dubrovačka Republika više-manje zadržala iste političke institucije od 14. stoljeća pa sve do 1806. kada ju je Napoleon ukinuo. (Lovro Kunčević, *Vrijeme harmonije. O razlozima društvene i političke stabilnosti Dubrovačke Republike*. Zagreb-Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2020: 103–132.).
- ⁶ Još su i tijekom 17. stoljeća poznati slučajevi u kojima su svjetovne vlasti instrumentalizirale različita unutarcrkvena gibanja u interesu svjetovne politike. Najpoznatiji je primjer jansenizma koji se kao pokret razvijao u Francuskoj u prvoj polovici 17. stoljeća. Kao reakcija na političku crkvenost vladajućih elita, jansenisti su zahtijevali korjenitu vjersku preobrazbu, propagirajući novu kristocentričnu pobožnost. Izazvavši najprije oštru reakciju francuskih političkih elita, ubrzo je Rim teološki osudio pokret zbog radikalnoga stava spram tzv. pitanja milosti zbog čega su jansenisti počeli osporavati vrhovnu učiteljsku ingerenciju Svete Stolice. Obračunavajući se s Rimom, francuski će se dvor okoristiti navedenim unutarcrkvenim sporom, uskoro olabavivši odnos prema tome reformatorskom pokretu te tako dodatno povećati pritisak na papu (Louis Cognet, »Crkveni život u Francuskoj.«, u: *Velika povijest Crkve*, sv. V, ur. Hubert Jedin. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1978: 3–93; Karl Bihlmeyer, Hermann Tuechle, *Storia della Chiesa*, III. Brescia: Morcelliana, 1996: 358–361; Andrea M. Erba, Pier Luigi Guiducci, *La Chiesa nella storia. Duemila anni di Cristianesimo*, II. Roma: Editrice Elledici, 2008: 515–520).
- ⁷ Kosta Vojnović, »Crkva i država u dubrovačkoj republici, prvi dio.« *Rad JAZU* 119 (1894): 68. Više o toj temi u: Relja Seferović, »Adventski i korizmeni propovjednici u dubrovačkoj katedrali u 18. stoljeću.« *Analiz Dubrovnik* 46 (2008): 81–124; R. Seferović, »Svjetlo riječi, sjena vlasti: kasnorenesansni propovjednici u dubrovačkoj katedrali.«, u: *Tridentska baština. Katolička*

situacija u kojima se svjetovna vlast smatrala opravdanom intervenirati nauštrb crkvenih ingerencija. U nastojanju da država stekne formalno kanonsko opravdanje za svoje poteze, u Dubrovniku je, podjednako kao primjerice i u Veneciji, postojala služba državnoga teologa. Savjetujući svjetovne vlasti i uglavnom zastupajući njihove interese pred crkvenim instancama, državni su teolozi Dubrovačke Republike u argumentaciji svojih stavova slijedili tijekove suvremene znanosti referirajući se na velika imena zapadnih kanonistā, teologā te stručnjakā rimskoga prava.⁸

Razmatrajući sve krize koje su kasnosrednjovjekovno papinstvo i Crkva prolazili, Rim je tada u relacijama sa svjetovnom vlašću bio u defenzivi. Konkordatskom je politikom 15. i 16. stoljeća papinstvo omogućilo širenje državnoga nadzora nad crkvenim poslovima, prepustivši svjetovnim vlastima značajne ingerencije nad crkvenim ustrojem unutar svake pojedine države, a u skladu s interesima svjetovne politike. Rim je bio primoran na takve ustupke kako bi uspio prevagnuti u unutarcrkvenim opozicijskim strujanjima. Razvojem predmoderne države te ranonovovjekovne političke misli, koja se vodila prvenstveno logikom tzv. državnih razloga (*Ragion di Stato*), svjetovne su vlasti nastojale što više kontrolirati djelovanje i ustroj lokalne Crkve. Značaj se Rima svodio uglavnom na nominalni primat.⁹ Međutim, od posttridentskog razdoblja druge polovice 16. stoljeća, Katolička Crkva odlučnije štiti svoje ovlasti, s obzirom na to da je posttridentski impuls ipak uspio cjelokupnu Crkvu povratiti duhovnim načelima i idealima, što se evidentno odražavalo u djelovanju svih njezinih sastavnica: rimski je biskup uspio reafirmirati svoj univerzalni primat u ekleziološkome smislu dok se nastojalo institucionalnim reformama Rimske kurije, koje su se provodile u nekoliko navrata krajem 16. i u prvim desetljećima 17. stoljeća, reformirati kurijalni ustroj, te tako stvoriti adekvatne mehanizme papinske vlasti i utjecaja, podjednako nad sveopćom Katoličkom

obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama, ur. Zrinka Blažević, Lahorka Plejić Poje. Zagreb: Filozofski fakultet Družbe Isusove, Katolički bogoslovni fakultet i Matica hrvatska, 2016: 193–209.

⁸ Više o tome u: Relja Seferović, »*Dubia et consulta*: mišljenja državnih teologa Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću.« *Anali Dubrovnik* 48 (2010): 243–300.

⁹ Paolo Prodi, *Il sovrano pontefice Un corpo e due anime: la monarchia papale nella prima età moderna*. Bologna: Il Mulino, 1982: 299–306; Marco Pellegrini, »Il Rinascimento come stagione della politica concordataria.«, u: *Papato e politica internazionale nella prima età moderna*, ur. Maria Antonietta Visceglia. Roma: Viella Editrice, 2013: 65–67.

Crkvom i Papinskom Državom.¹⁰ Iako su tridentski kanoni doktrinarno stabilizirali Crkvu u prilično monolitnu formu, usmjerivši je jasno prema Rimu, teško je bilo istodobno opirati se i sekularizirajućoj inicijativi. Upravo će zato Katolička Crkva i papinstvo uspjeti u potpunosti afirmirati sve prerogative afirmirane u Tridentu tek dva i pol stoljeća poslije, dakle, ne zbog eklezioloških, nego ponajviše političkih razloga.¹¹

Svakako, dubrovačkome Senatu u pojedinim epizodama 17. stoljeća nije bilo nimalo jednostavno zadovoljiti dva oprečna scenarija. Najprije, sačuvati političku i logističku potporu Svete Stolicе, najvažnijega ponentinskog zaštitnika dubrovačke neutralnosti tijekom Kandijskog rata (1645. - 1669.), kada su se odvijali i događaji koje tematizira ovaj rad. U takvim je situacijama Dubrovniku naročito teško bilo ostati neutralan jer, osim što su Osmanlije potraživali određeni vid angažmana, zbog specifičnoga vazalnog odnosa s Osmanskim Carstvom, tako su i Mlečani različito nastojali ljubomorno diskreditirati dubrovačku neutralnost. Neutralni bi Dubrovčani, koji su i inače bili ozbiljni jadranski trgovački konkurenti Veneciji, preuzimali tako na sebe najveći dio izdašne trgovine s osmanskim tržištem. U nastojanjima da očuvaju neutralnost, Dubrovnik se ponajviše oslanjao na političku potporu i diplomatski utjecaj Svete Stolicе.¹² Međutim, istovremeno je trebalo zadovoljiti i *Ragion di Stato* dubrovačke vlade, koji je nastojao podjednako i crkvenu sferu nadzirati i voditi

¹⁰ Norman P. Tanner, *The Councils of the Church: A Short History*. New York: The Crossroad Publishing Company, 2001: 77–87.

¹¹ Rudolf Lill, *Il potere dei papi: potere dei papi. Dall'età moderna a oggi*. Bari: Editori Laterza, 2010: 41–44.

¹² Rimska je kurija tradicionalno nudila dubrovačkome Senatu pouzdanu potporu s namjerom efikasnijega provođenja papinske balkanske politike, kojoj je nužan preduvjet bilo postojanje Dubrovačke Republike, čijim je posredstvom Rim imao značajnu logističku podršku u provedbi vjerskih i političkih planova na Balkanu u 16. i 17. stoljeću. To je bilo moguće provesti upravo zahvaljujući brojnim mogućnostima koje su Dubrovčani imali kao osmanski vazali. Više o tome u: Antal Molnár, *Le Saint-Siège, Raguse et les missions catholiques de la Hongrie Ottomane 1572-1647*. Rome-Budapest: Accademia d'Ungheria in Roma, 2007; Antal Molnár, *Confessionalization on the Frontier. The Balkan Catholics between Roman Reform and Ottoman Reality*. Rome: Viella, 2019; Antal Molnár, »Ragusa and the beginnings of the balkan missions.« *Dubrovnik Annals* 25 (2021): 89–112. Svjestan problematike življenja na razmeđu dviju civilizacija, ali shvaćajući i sve prednosti koje su Dubrovačani pružali papinskome Rimu, rimski pontifeks bio je najčešće voljan tolerirati Dubrovčanima mnoge »nekorektne« radnje u odnosu na interese kršćanstva, koje su proizlazile iz obveze prema osmanlijskome političkom sizerenu. Više o tome u: N. Varezić, »La Santa Sede e la Repubblica di Ragusa nella prima età moderna«: 133–139; N. Varezić, *Dosta je reći u Rimu*: 25–41.

sukladno interesima svjetovne politike, što je moglo prouzročiti sukob s crkvenim instancama. Upravo takva situacija oprečnih nastojanja proizašla je iz događaja u Dubrovniku u ljetu 1662. godine. Nastao je spor koji se pri Rimskoj kuriji odvijao i tijekom 1663., kada je nakon relativno kratkoga vremena kompromis konačno postignut.

INCIDENT

Krajem srpnja 1662. dubrovački vlastelin Marojica Bernardov Caboga ubio je u razmirici pod trijemom na ulazu u Knežev dvor u Dubrovniku drugoga vlastelina, ujedno i uglednoga člana dubrovačkoga Senata, Nikolu Gaudencijevog Sorga. Ubojica se potom skrio u franjevački samostan u Dubrovniku tražeći utočište unutar zidina posvećenoga prostora koji je bio zaštićen crkvenim azilom, koji su domalo grubo povrijedile svjetovne vlasti u skladu s odlukom dubrovačkoga Senata da se prijestupnik uhvati i prebaci u državni zatvor.¹³

Crkva je u svakoj prilici nastojala ustrajno braniti crkveni imunitet, međutim morala je kompromisno postupati prema svjetovnome pravosudnom sustavu jer su brojni prijestupnici zlorabili taj pravni institut.¹⁴ Rim je najviše bio osjetljiv na podvrgavanje klera sudbenom gonjenju svjetovnih vlasti.¹⁵ Crkva je, odnosno Sveta Stolica, tada najoštrije reagirala inzistirajući da se klerici koji se smatraju prijestupnicima u bilo kojemu smislu trebaju podvrći crkvenim sudovima. Crkva je u sklopu tridentske reforme formirala institucije kao i kanonske norme koje su trebale sankcionirati svećenike prijestupnike. Podjednako kao što su se definirali načini i politike postizanja željene svećeničke formacije, Crkva se smatrala nadležnom sankcionirati one koji su se ogriježili o svećeničku formaciju i disciplinu, smatrajući da je to isključivo crkvena nadležnost. Međutim, u navedenome slučaju prijestupnik nije bio svećenik, nego laik, no svejedno se ugrozio pravni institut do kojeg je Crkva naročito držala - onaj crkvenog azila. U tome smislu, treba navesti da su i kanonske norme, tj. odredbe pape Grgura XIV. iz 1590. godine, određivale da crkveni prostor ni pod kakvom

¹³ Kronologija se može rekonstruirati iz izvještaja koji je Senat poslao u Rim, svojim agentom: LP, sv. 24, ff. 11v-19v. *Commissione al M.to Mag.co Sig.r Nicolino Paolo di Gondola, nobile nro. dilett.mo che si manda a Roma alla Santità di Nro. Sig.re*. 15. 11. 1662.

¹⁴ Kosta Vojnović, »Crkva i država u dubrovačkoj republici. Drugi dio.« *Rad JAZU* 121 (1895): 8–10.

¹⁵ K. Vojnović, »Crkva i država. Drugi dio«: 11.

izlikom ne smije pružati utočište već osuđenim osobama.¹⁶ Pravo utočišta nisu mogli uživati počinitelji teških kaznenih djela, posebice ubojice ili oni čija se rabota mogla karakterizirati kao protudržavni delikt.¹⁷ Međutim, Cabogu su nakon pretresa samostanskih prostorija izvukli iz franjevačkoga samostana, bez prethodne suglasnosti crkvenih instanci. Stoga, nadbiskupska se kurija smatrala nadležnom u novonastaloj situaciji izreći svoj pravorijek. Toliko su svjetovne vlasti znale ugroziti instituciju crkvenoga azila da su tijekom toga istog 17. stoljeća državni teolozi u nekim slučajevima teoretizirali koliki je prostor oko crkve obuhvaćen pravom utočišta. Naime, osim same crkve i stanova redovnika, imunitet je prema odredbi Grgura XIV. trebao obuhvaćati i samostanske nasade i vrtove.¹⁸ Znakovit je i podatak da su vojnici nekom drugom zgodom vrebali, u pravome smislu riječi, jednoga prijestupnika, čekajući priliku da samo prijeđe crkveni prag. Očevidom se ustanovilo da je uhićenje na samome crkvenom pragu ipak nezakonit čin, nakon čega je civilna vlast bila primorana vratiti prijestupnika u crkvu.¹⁹ Koliko su, pak, senatori bili svjesni delikatnosti Cabogina izvlačenja iz crkvenoga utočišta sugerira i činjenica da je tâ odluka izglasana tek s minimalnom većinom.²⁰ Civilne su vlasti inicijalno trebale informirati nadbiskupa o činjeničnome stanju i težini prijestupa, tražeći njegovu suglasnost da se okrivljeniku izuzme pravo crkvenoga azila, a potom smjesti u državni zatvor te konačno privede civilnome sudu. Tako bi slučaj prestao biti u crkvenoj nadležnosti, a nastavljao bi se uobičajenom civilnom pravnom procedurom.²¹ Nejasno je kako je provedena upravo tâ faza čitavoga postupka s obzirom na to da je dubrovački nadbiskup Francesco Perotti domalo oštro protestirao protiv povrede crkvenoga azila. Senat je tvrdio da je prilikom Cabogina izvlačenja iz samostanskih prostorija poštovao proceduru, prethodno obavijestivši general-

¹⁶ Ilija Mitić, »O pružanju utočišta na području Dubrovačke Republike.« *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* XXIII-XXIV (1986-1987): 64.

¹⁷ Nella Lonza, *Pod plaštem pravde. Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1997: 219. Navođenje protudržavnoga delikta kao zločina koji crkveni imunitet ne štiti treba uzeti u obzir prilikom prosudbe Cabogina slučaja jer će mu takvu kvalifikaciju pripisivati i dubrovački Senat (op.a.).

¹⁸ Relja Seferović, »*Dubia et consulta*: mišljenja državnih teologa Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću.« *Analiz Dubrovnik* 48 (2010): 259–260, 263.

¹⁹ N. Lonza, *Pod plaštom pravde*: 218.

²⁰ Bilo je 18 glasova za, 14 protiv, a trojica su senatora bili suzdržani (Stjepan Ćosić, Nenad Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: Salamankezi i Sorbonezi*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2005: 59).

²¹ N. Lonza, *Pod plaštom pravde*: 219.

noga vikara pozvavši ga pred Malo vijeće, s obzirom na to da nadbiskup tada nije bio prisutan u Dubrovniku. Nije poznato što je vikar tada odgovorio. Može se pretpostaviti da je primio obavijest dubrovačke vlasti i najvjerojatnije uputio formalan prosvjed jer više od toga nije mogao. Ubrzo se nadbiskup vratio u Grad, a zatim su on i vikar kao crkveni predstavnici nadzirali izvlačenje okrivljenika i njegovo izručenje svjetovnim vlastima, pri čemu njih dvojica »nisu poduzeli nijedan konkretan korak«. ²² Caboga je zatim utamničen u Kneževu dvoru. Nedugo nakon, nadbiskup je tražio da se Caboga premjesti u crkveni zatvor te je apelirao kurijalne instancije u Rimu. Republika će potom u Rim poslati specijalnoga poslanika, Nikolicu Pavlovog Gondolu koji je trebao uvjeriti Kuriju, a i papu u ispravnost postupaka dubrovačkih civilnih vlasti.

PRETHODNI SLUČAJ OSPORAVANJA CRKVE JURISDIKCIJE

Tijekom nadbiskupske službe Francesca Perottija, to nije bio jedini spor s dubrovačkom vlašću koja je ovom prilikom vrhovnoga pastira dubrovačke crkve ocrtala doista ružnim riječima (*conforme al suo mal talento et animo perverso*). ²³ Predstavlja li takva tvrdnja tek tendenciozni navod koji je trebao potkrijepiti argumente Senata ili on doista ocrtava i problematičan nadbiskupov karakter koji je mogao biti uzrok navedenoga spora, teško je reći. Međutim, Cabogin slučaj nije bio jedini u kojemu su dubrovačke svjetovne vlasti nastojale osporiti crkvene nadležnosti. Iako to nije bilo kršenje institucije crkvenoga azila, nego nepoštovanje imuniteta crkvenoga kadra, epizoda koja se zbila svega nekoliko godina prije svjedoči o doista rigoroznome primjeru nepoštovanja crkvene jurisdikcije. Svrha je ovog osvrtu zadržati raspravu samo u okviru diplomatske argumentacije kojom se tom prilikom koristio dubrovački Senat u relacijama sa Svetom Stolicom. Argumenti i obrasci identični su onima kojima će se dubro-

²² (...) *per riverenza del luoco sacro nello stessso tempo si dovesse dar conto all'Ordinario, e con suo beneplacito et assenso farsi il detto deposito et estrattione, in essecutione di che fu chiamato nel Minor Cons.o il Vicario Arcivescovale, trovandosi in tal tempo absente dalla città il Mons.r Archivescovo, e significatali l'intentione del Senato, fu dal med.o risposto come vederete contenersi nel detto Processo. Sapete anco molto bene che cosi il detto Mons.r Arciv.o tornato nella città, come il detto suo Vicario hanno visto farsi publicam.te dalli Ministri di questa Corte perquisitioni nel convento di S.to Francesco, nel qule era ricoverato il detto Caboga, per estrarlo da quello senza haver interposto alcun atto positivo, è finalmente essendo stato estratto e depositato in queste carceri e datosi del tutto conto alla San.tà di Nro. Sig.re a Roma (LP, sv. 24, f. 12r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 15. 11. 1662.).*

²³ LP, sv. 24, f. 34r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 14. 1. 1663.

vački Senat potom koristiti i u Caboginu slučaju, čime se potvrđuje kontinuitet praksi i metoda dubrovačke diplomacije.

Nakon burne urotničke epizode početkom 17. stoljeća, nove pobunjeničke inicijative na otoku Lastovu, sastavnome dijelu Dubrovačke Republike, ponovno su se počele kristalizirati u najvećoj tajnosti krajem 1651. godine. Njihov prvi spomen nalazi se u dopisu Senata upućenome u Rim u ožujku 1653. godine.²⁴ Osim sigurnosnoga faktora, za dubrovačke vlasti bijaše veoma nezgodna najgrublja povreda imuniteta crkvenih osoba koju je počinila dubrovačka svjetovna jurisdikcija tijekom suđenja kolovođama urote. Osim petorice laika, u odmetničkome vodstvu nalazili su se i trojica lastovskih svećenika, koji su sa svjetovnjacima odbili prihvatiti pomirbeni zahtjev Senata i vratiti se iz egzila, nakon čega su osuđeni na najstrožu kaznu vješanjem, potom rušenja i paljenja njihovih privatnih imanja kao i posipanja njihovih njiva solju.²⁵ Nastojeći obraniti opravdanost svojih postupaka Dubrovčani su slali dopise papi Inocentu X. nastojeći ga uvjeriti da i on primjereno sankcionira odmetnute svećenike, tim više što će čitavo vrijeme bjegunci biti izvan dosega dubrovačke jurisdikcije,

²⁴ Prvi slučaj bune lastovske općine, inače krajnje izdvojenoga dijela Dubrovačke Republike, zblio se na samome početku 17. stoljeća, kada se ta otočka općina pobunila protiv dubrovačkoga narušavanja općinske autonomije. S obzirom na to da je otok imao izniman geostrateški položaj, Mlečani su prihvatili inicijativu urotnikâ te se iskrkali na otok. Ta mletačka intervencija narušila je jadransku geopolitičku konstelaciju, stoga je dubrovačka vlada uspješno internacionalizirala navedenu unutarpolitičku krizu, uključivši ključne faktore epohe – španjolske Habsburgovce, Osmansko Carstvo i papinski Rim – čime je prisilila Veneciju na povlačenje. Tako je razbijena i urotnička inicijativa Lastovaca (Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Knjiga druga*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980: 79–84.; Robin Harris, *Dubrovnik. A History*. London: Saqi Books, 2006: 118–119.). Ovoga puta, sredinom 17. stoljeća, ponajprije zbog različitih okolnosti koje su proizašle iz Kandijskoga rata, mletačke vlasti nisu prihvatile ponudu urotničkoga vodstva da potpomognu novi pokušaj pobune, međutim različite mletačke instancije bile su spremne pružiti pobunjenicima potporu u slučaju progonstva. O tome više u: Nikša Varezić, »Solidarnost u doba krize: rimski kardinal 'zaštitnik' i Dubrovačka Republika tijekom velikih izazova 17. stoljeća.«, u: *Sačuvaj nas bože rata, kuge, gladi i velike trešnje. Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnost*, ur. Gordan Ravančić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018: 66–71.

²⁵ Smrtna kazna izricala se u Dubrovniku samo za najteža kaznena djela kao što su ubojstvo, čedomorstvo te pobuna protiv vlasti. Ova potonja kategorija uključivala je i dodatne mjere zatiranja ognjišta, odnosno paljenja kuće, potom njezinoga spravnjavanja sa zemljom te sterilizaciju zemljišta soljenjem tla, čime su se u doslovnome, ali i prenesenome smislu uništavale pretpostavke života ne samo pojedincu nego i njegovome rodu. Tako je kazna trebala preventivno poticati osjećaj suodgovornosti čitavoga roda, a što bi u budućnosti trebalo spriječiti svaki novi zločinački naum nekoga člana. Više o tome u: N. Lonza, *Pod plaštem pravde*: 140–148, 156–157.

a zahtjevi Dubrovčana za njihovo izručenje neće ostvariti nikakvoga rezultata. U tome smislu, lobiralo se kod najjemenitnijih kurijalnih velikodostojnika, među kojima je bio i dubrovački kardinal zaštitnik Francesco Barberini.²⁶ U tome je sporu Republika nastojala umanjiti težinu čitavoga slučaja navodeći da je dubrovački Senat upravo zbog dobrih veza sa Svetom Stolicom prvotno bio potpuno spreman abolirati optuženike izuzev glavnoga kolovođe, svećenika Kuzme Antizze. Međutim, nastavak pobunjeničke inicijative čitavoga vodstva primorao je Republiku da ih najstrože sankcionira. Prema navodima dubrovačke vlade, pobunjenička aktivnost spomenutih svećenika i dalje je bila evidentna djelovanjem dvojice svećenika koji su s četvoricom onih laika nakon sklanjanja u Veneciju nastavili slično djelovati sa sigurne udaljenosti, uživajući zaštitu u okrilju susjednoga mletačkog dominija na otoku Korčuli.²⁷ Prema uputama dubrovačkoga Senata, čitavu je predstavku na sebe preuzeo iskusni Stjepan Gradić, koji je dubrovačku interpretaciju slučaja trebao predstaviti pred samim papom i utjecajnim kardinalima Medicijem, Capponijem, Pamphilijem, Chigijem te na posljetku pred kardinalom zaštitnikom Barberinijem.²⁸ Čitavi pravni postupak proveden je tako da je generalni vikar, koji je djelovao u odsutnosti tadašnjega dubrovačkog nadbiskupa Francesca Perottija, sankcionirao svećenike prijestupnike degradiravši ih *in virtu*, odnosno prepustivši ih dubrovačkim svjetovnim vlastima, što bijaše »u potpunosti u skladu s odlukama Tridenta i Svetih kanona«.²⁹ Valja spomenuti da su generalni vikari, koji su djelovali u izbjivanju dubrovačkoga nadbiskupa, najčešće bili sufraganski trebinjsko-mrkanski biskupi, koji su opet patronatskim pravom koje je primjenjivao dubrovački Senat ponajviše kadrovirani iz redova dubrovačkoga svećenstva, za razliku od nadbiskupa koji su u pravilu uvijek bili stranci.³⁰ Simptomatičan je podatak da je upravo prva predstavka podnesena Papi u vezi lastovskih pobunjenika učinjena *a nome di vecovo di Mercana, vicario generale di questa Curia archivescovile*.³¹ Takvu su proceduru dubrovačke vlasti pravdale tako da je lastovska pobuna bila najveća

²⁶ Prvo pismo Papi poslano je 13. svibnja 1653. (LP, sv. 20, ff. 260v-262r), potom ponovno dva dana poslije (LP, sv. 20, ff. 265v-267r), kada i ostalim adresatima: kardinalu Mediciju, dekanu kardinalskoga zbora (LP, sv. 20, ff. 264v-265r), kardinalu Pamphiliju (LP, sv. 20, f. 265rv), kardinalu Capponiju (LP, sv. 20, f. 269rv) te kardinalu Chigiju (LP, sv. 20, f. 267rv).

²⁷ LP, sv. 20, ff. 269v-270r. Senat rimskom agentu Antoniju Diodatiju, 15. 5. 1653.

²⁸ LP, sv. 20, f. 270rv. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 15. 5. 1653.

²⁹ LP, sv. 21, ff. 75v-83r. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 16. 6. 1654.

³⁰ K. Vojnović, »Crkva i država u dubrovačkoj republici. Prvi dio«: 37, 41

³¹ LP, sv. 20, ff. 260v-262r. Senat Inocentu X., 13. 5. 1653.

uvreda ne samo svjetovnome vladaru nego podjednako i crkvenome poretku, koji zahtijeva poslušnost svećenstva zbog interesa javnoga mira i spokojsva čitave zajednice.³² Dubrovačke su vlasti posebno strahovale zbog mogućnosti da urotnici uz pomoć Venecije, tj. mletačkoga patrijarha ili mletačkoga nuncija, pokušaju dokinuti izrečenu kaznu, izričito naglašavajući da tē instancije nika-ko nisu pravno nadležne za Republiku i njegovu nadbiskupiju.³³ Međutim, na-
posljedku je optuženi lastovski svećenik Kuzma Antizza došao u Rim nastojeći lobirati članove Kongregacije za kler i biskupe da preuzmu čitavi slučaj.³⁴ To je moglo revidirati odluke dubrovačkoga generalnog vikara i nadbiskupskoga suda, odnosno osporiti sankcije koje je urotnicima odredio dubrovački Senat. Republika je argumentirala svoje pozicije činjenicom da je spomenuti incident izuzetno važan za državnu sigurnost te se evidentno čini sasvim opravdanim da se sudski proces može odvijati samo u Dubrovniku.³⁵ Tim je povodom upućeno pismo kardinalu Barberiniju kojeg su zamolili da otkloni aktualne neugodnosti koje prijete Republici.³⁶ Takva je molba zapravo značila braniti interese Republike kada je Papa izuzeo slučaj iz jurisdikcije spomenute Kongregacije dodijelivši ga posebnoj kardinalskoj komisiji, koja je zatražila detaljno izvješće o lastovskome slučaju, što Dubrovčanima nije bilo drago čuti jer mu nisu znali svrhu. Međutim, utješno bijaše saznanje da su Dubrovčanima bili naklonjeni kardinali Pamphili i Chigi ujedno i članovi spomenute komisije.³⁷ Domalo su kardinala zaštitnika ponovno zamolili da nastavi čuvati interese Republike u slučaju lastovske bune kao što je to do tada činio uopće te da »zaštitom omogućiti Republici uživati ono što joj je Bog dodijelio te da ne dopusti podmukle pokušaje vlastitih podanika«, što bi imalo negativan ishod ne samo za Republiku »već u konačnici i za Svetu Crkvu«.³⁸ Dubrovačka argumentacija u vezi povrede crkvenoga imuniteta i podvrgavanja svećenstva svjetovnome sudu vjerojatno

³² LP, sv. 21, f. 101v. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 1. 8. 1654.

³³ LP, sv. 21, ff. 20r-21r. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 13. 9. 1653.

³⁴ LP, sv. 21, ff. 39r-41r. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 26. 2. 1654.

³⁵ *Non essendo materia ordinaria, ne civile ma di stato et criminalissima et con principe libero che da suoi sudditi è stato gravissimamente offeso con ribellione tanto enorme et atroce la quale constara evidentemente dal processo et dalle relationi costi trasmesse da questo mons.re archivescovo* (LP, sv. 21, f. 90v. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 1. 8. 1654.).

³⁶ LP, sv. 21, f. 48rv. Senat kardinalu Francescu Barberiniju, 21. 4. 1654.

³⁷ LP, sv. 21, ff. 48v-49r (Senat rimskom agentu Antoniju Diodatiju), ff. 49r-51r (Senat Stjepanu Gradiću u Rim), 21. 4. 1654.

³⁸ LP, sv. 21, f. 74r. Senat kardinalu Francescu Barberiniju, 16. 6. 1654.

nije nailazila na bezrezervnu potporu visokih kurijalnih odličnika, što sugerira i navod Senata upućen Stjepanu Gradiću u kojemu se »izražava nada (!) da će ostali blagonakloni kardinali, posebno oni iz navedene Kongregacije [kao i posebne komisije] imati obzira i sluha, a naročito kardinal Barberini, protektor, koji može učiniti puno kod Njegove Svetosti ili pak kardinala Chigija koji je kao državni tajnik bio neposredan izvor informacija Njegovoj Svetosti (*ha orechie di Sua Beatitudine*).³⁹ Dubrovčani su čitavu stvar nastojali predimenzionirati upozoravajući na potencijalnu opasnost u širem jadranskom i gospodarskom kontekstu. Urotnička se inicijativa prokazivala kao nova mogućnost da *Serenissima* zauzme taj istureni dubrovački arhipelag.⁴⁰ Krajnji cilj takvog nauma, prema dubrovačkim tvrdnjama, bilo bi skretanje čitavoga trgovačkoga prometa u Veneciju kao jedinome trgovačkom stovarištu u *Golfu* te bi zauzeće Lastova omogućilo potpunu kontrolu protoka robe, »gdje se ne bi propustila niti jedna ptica« bez pristanka Mlečana. Poentirajući da bi takav scenarij imao negativan učinak ne samo za Dubrovnik nego i za Anconu i ostale papinske luke, Senat se na kraju pitao kako to da Kongregacija i ostale rimske instancije ne mogu sagledati kaznu dubrovačke vlade kao jedini mogući lijek urotničkome postupku. Nadalje, apelirali su samog Papu – »koji je Kristov vikar, ali i svjetovni vladar (!)« – da sagleda takav postupak dubrovačkoga Senata kao stvar državne sigurnosti te da slučaj preuzme isključivo na sebe i presudi u korist Republike, ali i Crkvene Države. Svakako, tada su podsjetili i na činjenicu da je još Klement VIII. ispravno prosudio vrativši otok Dubrovčanima nakon pobune »koju su vodili stričevi spomenutih svećenika i njihovih pomagača« tako da dubrovačke vlasti zapravo nisu učinile ništa drugo negoli »sve ono što su činili i čine svi drugi vladari protiv vlastitih buntovnika«. Istovremeno, dubrovačkim

³⁹ LP, sv. 21, ff. 75v-83r. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 16. 6. 1654.

⁴⁰ Nakon što je dubrovački Senat saznao za njihove inicijative, urotnici su se sklonili u sâmu Veneciju, međutim mletačke su se vlasti odbile angažirati kako su to učinile pedesetak godina prije. Lastovci su potom pošli u Beč, gdje su se obratili mletačkome ambasadoru na tome dvoru, nakon čega su se vratili na Korčulu, odakle su nastavili u pokušajima pobune Lastovaca. U izvještajima se dubrovačkoga Senata nadalje piše da će boravak Kuzme Antizze u Rimu čitavo vrijeme uživati potporu *di ambasciatore veneto o di qualche privato*, usmjeravajući i podupirući njegova nastojanja u Rimu (LP, sv. 21, ff. 75v-83r. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 16. 6. 1654.). U izvještaju se Senata od sljedeće godine spominje ponovna prisutnost dvojice laikā i dvojice pobunjenih svećenikā u Veneciji, čiji se boravak podmirivao o javnome trošku (*pubblico*) s jednom lirom na dan, *per homo*, o čemu izvještava dubrovački agent iz Venecije, Michele Sorgo. Ostatak je urotnikā i dalje djelovao na Korčuli, pod zaštitom generalnoga providura koji ih je preporučio korčulanskome knezu (LP, sv. 21, f. 168rv. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 8. 4. 1655.).

je diplomatskim agentima naloženo izložiti »sve ovo i ono drugo što ocjenjujete potrebnim, uvećavajući s mnogo poštovanja i poniznosti, te onim duhom i djelovanjem koje se traži u sličnim poslovima toliko važnima te povezanim s našom slobodom«. ⁴¹

Skorašnji je izbor dotadašnjega državnog tajnika kardinala Fabija Chigija za papu Aleksandra VII. doista pobudio optimizam dubrovačkoga Senata, koji se nadao da će novi papa osobno povoljno razriješiti lastovski slučaj, povodeći se »podjednako mudrim, koliko i političkim te legalnim motivima«, kako je to Senat naveo u prvim pismima upućenim novoustoličenome pontifeksu. ⁴² Zaključno, treba spomenuti kako taj slučaj nije izazvao međusobni spor Rima i Dubrovčana kao što je to bilo početkom 17. stoljeća, što se može pripisati ponajviše nemogućnosti dubrovačkoga Senata da provede dosuđene kazne. Međutim, isto se tako stječe dojam kako kurijalne instancije nisu bile sklone bezrezervno prihvatiti argumente svjetovnih vlasti jer bi to značilo sankcioniranje očitoga primjera nepoštovanja crkvenoga imuniteta. Smrću svećenika Kuzme Antizze, jednoga kolovođe pobunjenikā, kao i gubitkom potrebne logističke potpore, pobunjenička je inicijativa s vremenom utihnula, ⁴³ a sâm se slučaj doskora izgubio u nepreglednosti ostalih potreba zbog kojih se Republika uzastopce tijekom Kandijskoga rata obraćala Svetoj Stolici. ⁴⁴ S obzirom na međusobnu upućenost, dubrovačko-papinski odnosi, iako dosta kompleksni, gledani u cjelini mogu se ocijeniti dobrima. ⁴⁵ Takvi su incidenti bili potencijalno najveća prijetnja dobrim odnosima s Rimskom kurijom. Sljedeće kršenje crkvene jurisdikcije dogodilo se izvlačenjem prijestupnika Marina Caboge iz zakloništa kojeg je ovaj pronašao u franjevačkome samostanu u samome Dubrovniku.

⁴¹ LP, sv. 21, ff. 75v-83r. Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 16. 6. 1654.

⁴² LP, sv. 21, ff. 191r-192r. Senat Aleksandru VII., 15. 7. 1655.

⁴³ N. Varezić, »Solidarnost u doba krize«: 71.

⁴⁴ O tadašnjim različitim tipovima relacija prema papinskome Rimu, više u: N. Varezić, *Dosta je reći u Rimu*: 206–252.

⁴⁵ Politička i logistička podrška papinskoga Rima opstojnosti Dubrovačke Republike bila je podjednako ekonomski motivirana, koliko je imala u vidu i provođenje različitih protuosmanlijskih inicijativa, kao i papinske balkanske misijske politike. Više o tome u: N. Varezić, *Dosta je reći u Rimu*: 25–42.

IZAZOVI CABOGINA SLUČAJA

Interesi su svjetovnih vlasti diktirali da Cabogin slučaj, kao i svaki sličan sudbeni postupak proizašao iz kakvoga težeg prijestupa, treba što prije okončati. Najprije, može se pretpostaviti da su se svjetovne vlasti tada možda htjele okoristiti nadbiskupovim odsustvom iz Grada tijekom i neposredno nakon samoga incidenta, kako bi optuženika izveli pred sud po hitnome postupku, oduzimajući mu presudom uopće mogućnost zaštite crkvenim azilom, kako to predviđa i već spomenuta bula Grgura XIV.⁴⁶ Upravo zbog osjetljivih pozicija Dubrovačke Republike koja je egzistirala na doista trusnome geopolitičkom prostoru, svaku se potencijalnu opasnost nastojalo odmah sasjeći u korijenu.⁴⁷ Najprije se vlada nastojala sporazumjeti pregovarajući izravno sa samim nadbiskupom. Međutim, nadbiskup je ustrajno inzistirao na činjenici da su svjetovne vlasti grubo narušile crkveni azil, zbog čega se mora obratiti Rimu tražeći pravo crkvene nadležnosti u Caboginu slučaju.⁴⁸ Francesco Perotti, kako je i opisano u prethodnome poglavlju, sporio se već s dubrovačkim vlastima zbog nepoštovanja crkvenoga imuniteta, što je možda bio razlog njegovoj nefleksibilnosti i u ovome slučaju. Nadbiskupovo obraćanje rimskim instancama značilo je dubrovačkome Senatu da se slučaj odvija u krivome smjeru. Sporost birokratiziranoga kurijalnog aparata u 17. stoljeću bila je doista velik uteg u međusobnim odnosima. Jurisdikcija se posttridentskoga Rima proširila jer je počela obuhvaćati i nekoliko kontinenata. Kurija se razvila u doista velik birokratski aparat različitih ovlasti, gdje su se često unutar istih instanci isprepletale svjetovne ovlasti crkvene države s kurijalnim ovlastima, koje su imale različite ingerencije upravljanja Katoličkom Crkvom.⁴⁹ Stoga, trebalo se biti dobro upućen u administrativne procedure i načine funkcioniranja Rimske kurije te imati ne samo dovoljno diplomatske vještine nego i upornosti te strpljenja kako bi se

⁴⁶ Vidi bilješku br. 16.

⁴⁷ O društveno-političkim reperkusijama incidenta, kao i o argumentima dubrovačkoga Senata koji su prejudicirali potencijalne prijetnje dubrovačkoj opstojnosti, više u nastavku.

⁴⁸ O tome svjedoče upute koje je Senat 3. 11. 1662. uputio poslanstvu, odnosno dvojici senatora koji su trebali pregovarati s nadbiskupom u vezi navedenoga slučaja – *Commissione alli M.to Mag.ci SS.ri Senatori, ser Agostino Fran.co di Tudisi, e ser Marino Gio. di Sorigo, eletti per trattare col Mons.r Arciv.o Nostro* (LP, sv. 24, ff. 3v-6r).

⁴⁹ Antony David Wright, *The Early modern Papacy. From the Council of Trent to the French Revolution 1564-1789*. London: Longman 2000: 111–113.

u Rimu ishodila tražena papina »milost«. ⁵⁰ I prije negoli je Rimska kurija nakon Tridenta doživjela strukturalni i organizacijski preustroj, preobrazivši se u doista glomazni moderni administrativni sustav, Dubrovčani su se trudili i ulagali sredstva, snalazeći se u običajima i praksama papinskoga dvora. Nastojali su se ponajprije povezati s relevantnim kurijalnim službenicima (*huomo pratico della Corte*), koji bi lobirajući za Dubrovčane istovremeno davali smjernice Senatu, kao i dubrovačkim izaslanicima prisutnima u Rimu. ⁵¹ Dubrovčani su često bili nezadovoljni dinamikom (*lunghezze ordinarie della Corte Romana*) kojom su se pri Rimskoj kuriji rješavali za njih toliko bitni slučajevi, »(...) gdje nas iščekivanje bilo kakve pomoći čini malaksalim«, podjednako koliko i ona inicijalna, realna prijetnja zbog koje su se uopće i obratili Rimu. ⁵² Pokrenuti masivan birokratski aparat Kurije doista nije bio nimalo jednostavan posao. Često se u Kuriji istovremeno odvijalo i nekoliko različitih procesa, koje je trebalo trasirati te u konačnici okončati u skladu s interesima dubrovačkoga Senata. ⁵³ Kako bi se prikratila uobičajena sporost moderne kurijalne birokracije, dubrovačka je vlada u međuvremenu razradila strategiju, koristeći se svim mehanizmima kojima je raspolagala: dubrovačkim agentima u Rimu, mrežom njihovih kontakata te dobro promišljenom diplomatskom retorikom. ⁵⁴

⁵⁰ Irene Fosi, »Sovranità, patronage e giustizia: suppliche e lettere alla Corte romana nel primo Seicento.«, u: *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento. „Teatro“ della politica europea*, ur. Gianvittorio Signorotto, Maria Visceglia, Roma: Bulzoni editore, 1998: 208, 209.

⁵¹ Primjerice, u uputama iz 18. 3. 1556. dubrovačkom poslaniku koji je putovao u Rim navodi se: (...) *percio gionto in Roma vogliamo ne raggionate con Mons.r Barengio huomo pratico della Corte, e con quelli altri quali troverete ben atti a potervi instruere e dar qualche rimedio a questo bissogno nostro... – Littere et commissiones Levantis* (dalje LL), sv. 26, f. 55v (Državni arhiv u Dubrovniku). Senat Ivanu Marinovom Gondoli, *Ambasciator deputato all S.ta di N. S.r PP.a Paulo III.*

⁵² *Le lunghezze ordinarie della Corte Romana ci fanno languorie tra le speranze di qualche soccorso...* (LP, sv. 27, f. 166v. Dopis Senata Stjepanu Gradiću u Rim, 25. 7. 1668.)

⁵³ Primjerice, osim koordiniranja dubrovačkih agenata angažiranih u Rimu u vezi Cabogina slučaja, Senat je istovremeno upregnuo agente i prilikom imenovanja novoga trebinjsko-mrkanjskog biskupa, s obzirom na to da (...) *tutta via si difficalta l'approvazione e la confirmatione della nominatione da questo Senato fatta sempre ab immemorabile e non mai interrotta a questo Vescovato di Mercana e di Tribunio in persona del detto Sig.r Scipione* [de Martinis] (LP, sv. 24, ff. 10v-11r - Senat Scipionu de Martinisu u Rim, 6. 11. 1662; f. 11rv - Senat Stjepanu Gradiću u Rim, 7. 11. 1662.). Prethodno se u tome smislu referiraju i izvješća koja Senatu iz Rima, 9. i 30. 9. 1662. šalje don Andrea de Lupis – *Diplomata et acta*, (dalje DA), 17. st., 1949/9, 1952/38 (Državni arhiv u Dubrovniku).

⁵⁴ O angažmanu značajnih pojedinaca koji su u prvoj polovici i sredini 17. stoljeća djelovali u Rimu kao agenti dubrovačkoga Senata, više u N. Varezić, *Dosta je reči u Rimu*: 110–117. Osim

KURIJALNI KADAR DUBROVAČKIH PRIJATELJA

Presudnu su važnost za daljnji tijek čitavoga postupka imali kurijalni kontakti na koje je dubrovački Senat bio upućen, ne samo kako bi se »najljubaznijim zagovorom Vaše Preuzvišenosti ishodila od Njegove Svetosti tražena milost nego smo Vas dužni moliti da se udostojite da ga [dubrovačkog poslanika] iz svoje nemale dobrote posavjetujete i uputite kako i na koji način će morati obavljati tako važnu misiju do koje nam je izuzetno stalo (...)«. ⁵⁵ Odnosi su Dubrovačke Republike i Rimske kurije većim dijelom 17. stoljeća značajno obilježeni angažmanom kojeg je pri Rimskoj kuriji obavljao Petar Beneša. Taj je Dubrovčanin tijekom pontifikata Urbana VIII., sve do svoje smrti 1642., obavljao niz veoma odgovornih funkcija u Državnome tajništvu, a u konačnici je postao i državni tajnik od 1632. do 1634. ⁵⁶ Značajnim su se pokazali Benešini suradnici i poznanici, odnosno garnitura u samome vrhu Rimske kurije koja je, što u radnome, a što u privatnome kontaktu s Benešom, očito razvila senzibilitet za potrebe Dubrovačke Republike. Oni su, njegujući takav odnos, nastavili pokazivati naklonost dubrovačkim potrebama i nakon njegove smrti tako da je dubrovačkome Senatu duže razdoblje bila dostupna veoma utjecajna kurijalna garnitura. ⁵⁷ Kada se dogodio Cabogin slučaj dubrovački Senat ponovno je aktivirao svoju mrežu spomenutih kurijalnih uglednika. Osim dubrovačkih agenata, slučaj je prema najvišim kurijalnim instancama prosljeđivao dubrovački kardinal zaštitnik Francesco Barberini. ⁵⁸ Barberini se, sve do svoje smrti 1679.,

retorike »predziđa kršćanstva«, sveprisutne u službenoj diplomatskoj komunikaciji (vidi bilješku br. 4), prigodničarska korespondencija između dubrovačkoga Senata i kurijalnih odličnika te samoga pape, ponešto intimnijega i privatnoga karaktera, dijelom je korespondirala i s ceremonijalnim praksama papinskoga Rima te se također krajnje promišljeno koristila u cilju što efikasnijega ishoda dubrovačke diplomatske inicijative u relaciji s papinskim Rimom. Više o tome u: Nikša Varezić, »Questa Repubblica non si lascia avanzare d'alcuno nell'osservanza et divotione: Congratulations and Condolences in Ragusan Diplomacy towards the Papal Rome.« *Dubrovnik Annals* 26 (2022): 101–126.

⁵⁵ LP, sv. 24, f. 22r. Senat kardinalu Francescu Barberiniju u Rim, 15. 11. 1662.

⁵⁶ Massimiliano Pelozo, »Benessa, Pietro.« *Dizionario Biografico degli Italiani* 8 (1966): 477–478.

⁵⁷ Stjepan Krasić, »Stjepan Gradić: Znanstveni rad.«, u: *Stjepan Gradić, otac domovine*, ur. Pavica Vilać. Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2013: 143–145; N. Varezić, *Dosta je reći u Rimu*: 117–127.

⁵⁸ Kardinal Francesco Barberini prihvatio se dužnosti zaštitnika Dubrovačke Republike još dok je bio kardinal nećak Urbanu VIII. Bio je to rezultat ne samo trajne uzajamne upućenosti Rima i Dubrovačke Republike nego i Benešina utjecaja na kurijalnu granituru. Sâm je Beneša postao 1630. privatnim tajnikom kardinala Francesca Barberinija. Više o tome u: N. Varezić, *Dosta je reći u Rimu*: 153–170; N. Varezić: »Solidarnost u doba krize«: 42–71.

okružio skupinom kardinala, koje je na tu poziciju doveo upravo njegov stric, papa Urban VIII., ali i nizom ljudi čiju je doživotnu vjernost pridobio pružajući im usluge u okviru svojih nebrojenih mogućnosti tijekom Barberinijeva pontifikata. Takav je bio i Fabio Chigi, aktualni papa Aleksandar VII., koji je svoju kurijalnu i diplomatsku karijeru započeo upravo za Barberinijeva pontifikata.⁵⁹ Upravo je to bio mehanizam koji je itekako funkcionirao u tadašnjoj dvorskoj politici, pa tako i u onovremenoj Rimskoj kuriji.⁶⁰

U prvim se izvješćima dubrovačkog pouzdanika iz Rima, don Andree de Lupisa, upućenima dubrovačkome Senatu može razaznati što je de Lupisu prosljedio kardinal Barberini. To je bilo pismo koje je Barberiniju poslao kardinal državni tajnik Flavio Chigi u vezi Cabogina slučaja. Chigija je prethodno posjetio stanoviti Mons. Rasponi prenoseći neku pisanu poruku (*viglietto*), napisanu »ili od dubrovačkog nadbiskupa, ili koga drugoga [iz Dubrovnika].«⁶¹ De Lupis je posredstvom kardinala Barberinija objasnio dubrovačku perspektivu slučaja kardinalu Chigiju. Chigi je pak sve informacije prenio Papi posredstvom Mons. Giacoma Filippa Ninija, posebnoga tajnika u Državnome tajništvu (*segretario dei memoriali*). Upravo akteri koji se spominju u de Lupisovu izvještaju otkrivaju komunikacijsku trasu koja ne slijedi uobičajeni proceduralni postupak, nego slijedi poprilično skraćen, zaobilazan put do samoga Pape. Dakle, komunicira se posredstvom najutjecajnijih kardinala i članova papinskoga domaćinstva. Naime, samo su kompleksni i delikatni zahtjevi i molbe dolazili pred Papu Ninijevim posredstvom, predstavljeni kao promemorija, što je bila iznimka u postupku, a ne pravilo. Ostali predmeti upućivali su se relevantnim kongregacijama.⁶² *Segretario dei memoriali* bio je spona između kardinala državnoga tajni-

⁵⁹ Chigi je imenovan nuncijem u Kölnu 1639. gdje je ostao sve do 1651. Ondje je 1642. podržao osudu heretičke knjige *Augustinus*, autora Corneliusa Jansena, biskupa Ypresa, protiv koje je Urban VIII. izdao papinsku bulu *In eminenti* (Joseph Bergin, *Church, Society and Religious Change in France, 1580–1730*. New Haven: Yale University Press, 2009: 396–404.). Istodobno je Dubrovčanin Beneša iz Državnoga tajništva u Rimu nadzirao i održavao pisanu komunikaciju s najvažnijim nuncijaturama, poput onih u Parizu, Madridu, Kölnu i Veneciji (M. Pelosa, »Benessa, Pietro«: 477–478).

⁶⁰ Gianvittorio Signorotto, »Lo squadrone volante I cardinali »liberi« e la politica europea nella seconda metà del XVII secolo.«, u: *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento*, »Teatro« della politica europea, ur. Gianvittorio Signorotto, Maria Antonietta Visceglia. Roma: Bulzoni Editore, 1998: : 96–99.

⁶¹ DA, 17. stoljeće, 1952/37. Andrea de Lupis iz Rima dubrovačkom Senatu, 26. 8. 1662.

⁶² Irene Fosi, *La giustizia del papa. Sudditi e tribunali nello Stato Pontificio in età moderna*. Roma – Bari: Editori Laterza 2007, 196.

ka, koji je obavljao najvažnije državničke poslove, i samoga pape, kojemu je ovaj tajnik iznosio određene slučajeve i podnosio određene zahtjeve. Važnost je ovog službenika postupno rasla tijekom 17. stoljeća, posebno kada državni tajnik ne bi bio papin krvni srodnik, kao što je to bilo u prethodnome pontifikatu pape Inocenta X. Pamphilija. Tada bi tajnik značajno više morao neposredno komunicirati sa samim pontifeksom, što bi inače činio prvenstveno kardinal nećak.⁶³ Spomenuti Giacomo Filippo Nini bio je pouzdanik aktualnoga pape Aleksandra VII. još dok je Fabio Chigi, prije negoli je izabran za papu, tijekom prethodnoga pontifikata bio državni tajnik. Chigi je Ninija poveo sa sobom u Rim iz rodne Siene, angažiravši ga najprije u Državnome tajništvu, a potom ga postavio na poziciju tajnika za memorijale.⁶⁴ Kao član papinskoga domaćinstva, Nini je svakodnevno mogao pristupati privatnim papinim odajama. Pontifeks bi, nakon što ga se izvijesti, povratno reagirao dopisom ili konkretnom odlukom koje je prenosio Nini, a što bi se onda birokratskim kanalom dalje upućivalo prema krajnjemu destinataru. U spomenutome se de Lupisovu izvještaju navodi u nastavku da je Papa nakon Ninijeva izvješća uputio dopis Mons. Bernardinu Rocciju, tajniku nadležne Kongregacije za imunitet, u kojemu se navodi da bez papine naredbe, Kongregacija ne smije slati nikakve dopise. To je bilo dosta znakovito s obzirom na to da se upravo toj Kongregaciji kanio apelirati dubrovački nadbiskup s namjerom da izbori povratak Caboge u okrilje crkve. Nadbiskup je zbog toga namjeravao doći u Rim i tamo boraviti, što i nije bio baš poželjan scenarij s obzirom na to da »u odsutnosti [iz Dubrovnika] ovaj bi čovjek [tj. nadbiskup] mogao drugačije oslikati ovaj slučaj«. De Lupis navodi kako je tē informacije saznao »od pouzdane osobe, od izvjesnog Francesca Franciarinija, agenta monsinjora nadbiskupa, kojem je [nadbiskup] pisao i naređivao«. Dobra obaviještenost toga dubrovačkog agenta, na kojoj je dubrovački Senat inače i inzistirao s obzirom na to da je o tome ovisio ishod diplomatskoga procesa, očitovala se već na samome početku. De Lupis je vijest o nadbiskupovoj namjeri slanja apelacije spomenutoj Kongregaciji prethodno prenio kardinalu Barberiniju, što je on pak mogao dalje proslijediti Papi, zbog čega je najvjerojatnije Aleksandar VII. uputio onō upozorenje tajniku Rocciju.⁶⁵ Uskoro je Kongregacija za imuni-

⁶³ Antonio Menniti Ippolito, »Il segretario di stato e il segretario dei memoriali: la difficile ricerca di stabilità all'interno della curia papale prima e dopo l'abolizione del nepotismo (con appendice documentary)«, *Archivum Historiae Pontificiae* 46 (2008): 79, 80, 85–88.

⁶⁴ <https://cardinals.fiu.edu/bios1664.htm#Nini> (pristupljeno 5. 3. 2023.).

⁶⁵ To se može pretpostaviti s obzirom na to da de Lupis navodi potencijalni dolazak dubrovačkog nadbiskupa u Rim te mogućnost njegovoga agitiranja u Kuriji: *Serva il tutto all'Ecc.e V.*

tet (*Sacra Congregatione della Immunità*), na Papin nagovor, ovlastila nadbiskupa da odriješi civilne vlasti duhovnih sankcija zbog toga što su »bez prethodne nadbiskupove suglasnosti, ili one njegovog generalnog vikara, izvukli Cabogu iz crkve«. Međutim, u Kuriji su smatrali itekako ozbiljnim prijestupom ubojstvo koje je Caboga počinio.⁶⁶ Papa je ipak odlučio da optuženik može ostati u civilnome zatvoru s obzirom na to da nadbiskupski zatvor ne bi bio dovoljno siguran, ovlastivši nadbiskupa da formira komisiju koja bi umjesto civilnih vlasti nastavila procesuirati slučaj.⁶⁷ De Lupis navodi da je uspio nabaviti duplikat pisma koje je Kurija poslala nadbiskupu, a sve kako bi Senat bio maksimalno upućen u razvoj događaja zbog delikatnosti slučaja ((...) *tutto questo ho voluto di accennare all'EE.ze VV.e per i loro governo*). Upravo zbog toga de Lupis sugerira kako bi se preko članova Papine najuže familije – kardinala nećaka Flavija Chigija i don Marija Chigija, Papina brata – trebalo nagnati da lobiraju Papu da promijeni odluku i suspendira članak koji se navodi u spomenutom pismu, a koji kvalificira Cabogino izvlačenje iz crkve kao neregularan čin (*l'articolo della nullita della estrazione dalla Chiesa del s. Caboga*).⁶⁸ Pismo rimske Kongregacije nakon dospijea u Dubrovnik uručili su nadbiskupu dvojica uglednih senatora. Njih su dvojica, u kontekstu sadržaja pisma koje je Senatu već bilo poznato, nastojali utjecati na nadbiskupa te dobiti suglasnost da se slučaj prepusti svjetovnoj nadležnosti (*nell'assoluta podestà del braccio secolare*).⁶⁹ I tada je Senat svoje postupke temeljio na propisu iz odredbe Grgura XIV., koji je dopustio uskraćivanje utočišta počiniteljima ubojstva s predumišljajem.⁷⁰

per avviso, perche in assenza [da Ragusa] questo uomo [i. e. arcivescovo] potrebbe dipingere diversar questo fatto, dove al presente va con qualche riguardo il d.o s.r card.le Barberini (...) (DA, 17. stoljeće, 1952/37. Andrea de Lupis iz Rima dubrovačkom Senatu, 26. 8. 1662.)

⁶⁶ *Il caso è stato qui sentito malam.e per il Caboga perche tanto questi SS.ri Card.li a quali ho rappresentato il fatto, come li sud.ti Mons.r Nini e Rasponi hanno considerato l'eccesso del caso a maggior segno* (DA, 17. stoljeće, 1952/37. Andrea de Lupis iz Rima dubrovačkom Senatu, 26. 8. 1662.).

⁶⁷ DA, 17. stoljeće, 1949/9. Andrea de Lupis iz Rima dubrovačkome Senatu, 9. 9. 1662.

⁶⁸ DA, 17. stoljeće, 1952/38. Andrea de Lupis iz Rima dubrovačkome Senatu, 30. 9. 1662.

⁶⁹ LP, sv. 24, ff. 3v-6r. Upute dubrovačkoga Senata *alli M.to Mag.ci SS.ri Senatori, ser Agostino Franco di Tudisi, e ser Marino Gio. di Sargo, eletti per trattare col Mons.r Arciv.o Nostro*, 3. 11. 1662.

⁷⁰ Serafin Marija Crijević, *Prolegomena za svetu dubrovačku metropoliju*, ur. Relja Seferović. [Monumenta historica Ragusina XI]. Zagreb – Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne značnosti u Dubrovnik, 2012: 94–95.

»S MNOGO UZNEMIRENOSTI OVOG ISTOG SENATA VIDIMO DA JE SLUČAJ PREUZELA SPOMENUTA KONGREGACIJA«⁷¹

Iz pisma koje je de Lupis prethodno proslijedio u Dubrovnik, očito je da je Papa ipak dijelom prepustio slučaj nadležnoj Kongregaciji za imunitet. U tome smislu, mnogo je razloga koji su dubrovački Senat zabrinjavali. Najprije, vlada je bila svjesna da bi se postupak odužio, a da bi ishod bio krajnje neizvjestan. Senat je bio nezadovoljan kvalifikacijom čitavoga slučaja, ponajprije odlukom Kongregacije (*decreti illusorii*) da nadbiskup formira komisiju koja bi procesuirala Cabogin slučaj; »(...) a ono što nas najviše vrijeđa, jest da se čitava stvar uzima kao činjenica koja je počinjena nasilno«, kao i to da su nadbiskupu dodijeljene ovlasti da može odriješiti duhovnu kaznu zbog kršenja crkvenoga azila, ne uzimajući u obzir, »pretpostavljamo zbog krive informiranosti«, da su svjetovne vlasti doista uvažavale mišljenje generalnoga vikara.⁷² Da bi se argumentirale radnje koje je poduzeo Senat, odlučeno je da se u Rim pošalje posebni izaslanik, Nikola Pavlov Gondola koji je kurijalnim instancama i Papi trebao jasno obrazložiti postupke dubrovačke vlade.

Argumenti dubrovačkoga Senata (*nostri atti giusti, legali e riverenti...*)

Sigurno je najvažnije bilo dubrovačkome Senatu da se slučaj koji se nadbiskupovom inicijativom delegirao u Rim ne rješava uobičajenim crkvenim postupkom i uz nadležnost Kongregacije, nego da mu što prije izravno presudi papa »svom puninom svog autoriteta«.⁷³ Mimo već spomenutih kanonskih odredbi Grgura XIV., Dubrovčani su se pozivali i na praksu Pavla III. koji je 1536. izdao poseban *breve* upućen Dubrovačkoj Republici kojim je dubrovačka vlada odriješena svake krivnje prilikom izvlačenja ubojica iz crkve, što lokalna crkvena instanca tada nije problematizirala, kao što je to bio slučaj tijekom 1662. Da bi se izbjegli novi potencijalni sporovi s crkvenom vlasti (*per non incorrere in simil scomuniche*), Republika je tada zatražila, a potom i dobila 1538.

⁷¹ Iz uputa koje je Senat 15. 11. 1662. proslijedio *al M.to Mag.co Sig.r Nicolino Paolo di Gondola, nobile nro. diletto mo che si manda a Roma alla Santità di Nro. Sig.re* (LP, sv. 24, f. 12v).

⁷² Ibid, 12v-13r.

⁷³ *Supplicarete però S. Em.za [i.e. cardinal protettore Barberini] che per sua solita benignità vi indirizzi et astradi, che la cognitione di simile causa si levi dalla detta Congregatione dell' Imunità e per grazia Sua si conosca da S. B.ne con la Sua plenipotente auttorità, e la discussione occorrendo si cometta a qualche Prelato indipendente* (LP, vol. 24, 17r. Upute Senata Nikolici Pavlovom Gondoli na odlasku u Rim, 15. 11. 1662.).

još jedan papinski *breve* kojeg je potpisao Pavao III., a kojim se zabranjuje pružanje crkvenoga azila ubojicama, čime se dopuštalo njihovo izvlačenje iz crkvi i samostana.⁷⁴ Argumentirajući svoje postupke u Caboginu slučaju, vlasti su Dubrovačke Republike najprije isticale kako ničim nisu povrijedili nepovredivost crkvenoga prostora s obzirom na to da su sukladno odluci Grgura XIV. iz 1591. imali pravo uhititi počinitelja najtežega kaznenog djela, uz prethodno obavještenje crkvenim instancama, što su tehnički učinili u konkretnome slučaju »iz dužnog poštovanja prema Crkvi Božjoj«. Međutim, vikar je na to dao neodređen odgovor, »a budući on nije bio ni potpuno negativan, ni potpuno afirmativan, Republika je po svojoj savjesti ocijenila da ga se može izvući«. Kao gestu poštovanja prema crkvenim instancama i pravnome institutu crkvenoga azila uopće, vlasti Republike ponudile su nadbiskupu ključeve tamnice u kojoj je Caboga trebao boraviti, kao i držanje straže u nadbiskupovo ime.⁷⁵ Senat je svakako inzistirao da to mora biti državni zatvor zbog sigurnosnih uvjeta, s obzirom na to da spomenuti zločin nije bio uobičajen. Ubojstvo uglednoga senatora u Kneževoj palači smatralo se prvorazrednim zločinom, »kojim je nanešena šteta slobodi ove Republike, kao i njezinome ugledu«. ⁷⁶ Ubojstvo uglednoga senatora ocijenjeno je kao zločin protiv samoga Senata, odnosno protiv republičkoga poretka koji predstavlja. To je značilo povredu državnoga ugleda, odnosno *crimen laesae maiestatis*, što se u odredbama Grgur XIV. izdvaja kao prijestup čijem se počinitelju nikako nije smjelo dati utočište.⁷⁷ Posebno je dramatično mogla zvučati bojazan Senata da bi se Caboga, ako pobjegne, mogao povezati s Turcima iz dubrovačke okolice, s kojima je komunicirao prije uhićenja.⁷⁸ Ne smije se zaboraviti da se sve odvijalo u jeku Kandijskoga rata, kada se osmanlijska vojska gomilala na granicama susjednoga istočnojadranskog mletačkog dominija.⁷⁹ Senat se i tada tendenciozno koristio imidžom predziđa kršćanstva vezujući sudbinu Republike za globalne interese kršćanstva.⁸⁰ Isticanjem takvih

⁷⁴ Ibid, 16r.

⁷⁵ Ibid, f. 13v.

⁷⁶ LP, sv. 24, f. 20 r. Senat Aleksandru VII, 15. 11. 1662.

⁷⁷ I. Mitić, »O pružanju utočišta«: 64.

⁷⁸ O tome više u: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika. Odabrane biografije*, sv. 4. Zagreb – Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2013: 248–249.

⁷⁹ LP, sv. 24, f. 17r. Upute Senata Nikolci Pavlovom Gondoli u Rim, 15. 11. 1662.

⁸⁰ (...) *altrimente andarebbe per terra la libertà nostra e si pervertirebbe questo Governo, la fede Catt. ca da tanti centinara danni illesa et illibata conservata in questa Reliquia del Christianesimo di*

argumenata, Senat je nastojao senzibilizirati Papu kako bi, ne samo »kao duhovni prvak u cijelom kršćanskom svijetu, već i svjetovni vladar u svojoj državi, sa svojom najvećom razboritošću pronašao način da udovolji našoj pravednoj zadovoljštini«. ⁸¹ Rješavanje slučaja u skladu s interesima dubrovačkoga Senata prikazivalo se nužnim i zbog društvene stabilnosti, poglavito u odnosu na »odvažnu i drsku« mladež, kojoj bi korištenje crkvenoga azila da izbjegnu kaznu »u odnosu na njihove neobuzdane želje uvijek moglo rezultirati sličnim pokoljem gospode senatora«. ⁸² Zanimljivo je primijetiti da se dubrovačka vlada koristila moralno-etičkim razlozima da bi obranila postupke pred kurijalnim instancama. Uza sve društveno-političke reperkusije proizašle iz Cabogina čina, koji su se prikazivali kao realna ugroza dubrovačkoga poretka, sugeriralo se da bi izostanak vladinoga najstrožeg sankcioniranja počinjenoga ubojstva ujedno bio njezino potpuno moralno posrnuće (*altrimente si pervertirebbe questo Governo*), o čemu bi svaka dobra i odgovorna vlada svakako trebala voditi računa.

DIPLOMATSKE PRAKSE I METODE

Dubrovačka se vlada tijekom navedene diplomatske misije koristila svojim agentom u Rimu da bi najprije obavila dio uobičajenoga protokola, odnosno provedbu uputa Senata koje je agent trebao strogo slijediti, »upozoravajući vas da ne pišete nikome drugom u vezi s navedenim slučajem, nego samo nama, niti da se uplićete u bilo koji drugi posao, niti obavljate dobru ili lošu službu za bilo koga drugog bez izričitog naloga ovog Senata«. ⁸³ S obzirom na to da je svaki događaj uvjetovan specifičnim okolnostima pa tako i ovaj koji se odvijao na relaciji prema različitim kurijalnim instancama, dubrovačkom se agentu u takvim okolnostima dopustili samostalno djelovati »pomažući se sa svim onim načinima i sredstvima koje ćete procijeniti razmjernima (...)«, podjednako kao i sa svima koji su mogli biti korisni (*gli stessi officii passarete con altri con chi vi possa giovare*). ⁸⁴ Uvjet je tada svakako bio »da nas izvještavate iz tjedna u tjedan o svemu što vam se na dnevnoj bazi dogodilo i koje su novosti (...)«. ⁸⁵ Situacije u

tutto l'Oriente si perderebbe affatto, massime terminandosi che si rimetta di nuovo in Chiesa il Detto Caboga (Ibid, f. 17r).

⁸¹ Ibid, f. 12v.

⁸² Ibid, f. 15r.

⁸³ Ibid, f. 19r.

⁸⁴ Ibid, ff. 17v, 18v.

⁸⁵ LP, sv. 24, f. 55r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 10. 3. 1663.

kojima bi se očitovao nedostatak potrebnih informacija činile su položaj malene Republike još neizvjesnijim. Izostankom standardne dinamike pristizanja diplomatske pošte iz Rima, Senat bi iskazivao znatno nezadovoljstvo i nelagodu.⁸⁶

Vrlo česta metoda prisutna u dubrovačkoj diplomatskoj praksi bila je potenciranje vlastite slabosti tako da se svaka opasnost za Dubrovčane predstavljala iznimno opasnom, nastojeći potaknuti promptnu reakciju adresata. Tako se i tada zahtijevalo da Gondola postigne isti učinak »preuveličavajući težinu ekscesa kojeg je počinio navedeni Caboga, kao i nužnost koja nas je dovela do njegovog izvlačenja [iz crkve i samostana]«, međutim »držeći se cijelo vrijeme [u predstavi tog slučaja] načina i molbi, koji isključuju prepiranje«. ⁸⁷ Budući da je ishod diplomatske misije (*buon indirizzo e buon incamminamento*) ipak ovisio o kurijalnim kontaktima, agenti su uvijek neminovno bili upućeni prvenstveno na njih »kako bi s ponudnom njihovom pomoći pripomogli u ostvarenju naše namjere«. ⁸⁸ Tako je Senat i tada svojega poslanika Gondolu svakom prilikom najprije upućivao kardinalu zaštitniku Francescu Barberiniju (*che vi dia per cio indirizzo, comé doverete portare questo negotio*). ⁸⁹ Dubrovčani su za svoje ciljeve posebice nastojali angažirati članove papine obitelji. Dakle, to su bili pomno odabrani pojedinci koji su bili najbliži pontifeksu, s njim u neposrednome kontaktu, zbog čega će dubrovački poslanik i »doći u naše ime iskazati poštovanje Vašoj Preuzvišenosti i usmeno Vam izložiti slučaj zbog kojeg ga šaljemo pred najsvetija stopala Našeg Gospodina [pape] (...), te smo poprilično sigurni u veliku korist koju će mu kod Njegove Svetosti donijeti Vaš naklonjen i ugledan zagovor«. ⁹⁰ Nastojalo se dubrovački slučaj ubrzati do njegove realizacije tako da se prikrati standardna sporost kurijalne administracije i dvorskih uzusa koristeći se relevantnim kontaktima. Dubrovčani su se nastojali posebno vezati za članove papine obitelji te s njima privatno komunicirati mimo službene dubrovačko-kurijalne korespondencije, sugerirajući da je kvaliteta međusobnih

⁸⁶ *Si che dovete considerare con quanta preturbatione restiamo così senza vri. avvisi e non sapendo in che stato si trovano i vri. negotiati, staremo con l'istesso desiderio aspettando l'arrivo di qualche vra. lettera per nro. governo* (LP, sv. 24, f. 70v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 10. 4. 1663.).

⁸⁷ LP, sv. 24, f. 17v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 15. 11. 1662.

⁸⁸ LP, sv. 24, f. 43r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 1. 2. 1663.

⁸⁹ LP, sv. 24, f. 17v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 15. 11. 1662.

⁹⁰ LP, sv. 24, f. 21v. Senat piše starijem Papinome bratu Mariju Chigiju, vojnome zapovjedniku Papinske Države (*Generale di Santa Chiesa*), 15. 11. 1662. U istome tonu, istoga nadnevka, poslano je pismo preporuke kardinalu nećaku Flaviju Chigiju (Ibid, ff. 20v-21r).

odnosa zapravo bila još intimnija i kvalitetnija. Tome je naravno pridonio i barokni diskurs koji je trpio takav uvijeni i kićeni način ophođenja. U tome smislu, Dubrovčani nisu propuštali popratiti sve važne događaje papine obitelji, a nastojali su biti upućeni i u privatne živote svakoga člana obitelji pojedinačno.⁹¹ Tako se ukazala zgodna prilika referirati se na rođenje Papina nećaka te poslati u Rim čestitarsko pismo,⁹² a ono što je jednom bilo kurtoazno upućeno u Rim, obvezujući tada adresata tek kurtoazno odgovoriti, već bi sljedeći put potraživalo konkretna djela. U konkretnome događaju to je svakako bila intervencija koja bi pridonijela željenome ishodu Cabogina slučaja, kako je to priželjkivala dubrovačka vlada. U nastojanju da se pridobije naklonost opata (Domenica) Salvettija, »moleći ga da vas usmjeri i surađuje svojom spretnošću i oštroumnosti u tako hitnoj i vrlo važnoj stvari«, upute Senata poslaniku Gondoli nalagale su krajnje promišljen pristup tome relevantnom kurijalnom odličniku, »uvjeravajući ga da će ga iz tog razloga ova Republika nagraditi«. ⁹³ Dubrovčani su aludirali na praksu diplomatskoga darivanja, kojom su se prema potrebi koristili, a koja je bila izuzetno važna s obzirom na to da su se mogle izazvati dodatne emocionalne reakcije u korist potražitelja usluge.⁹⁴ Budući da je tâ gesta bila dio neverbalnoga komunikacijskog čina, ona je itekako bila nabijena implikacijama, stoga su darivanje, kao i odabir primatelja, bili uvijek pomno promišljeni.⁹⁵ Opat Domenico Salvetti bio je poprilično relevantan kontakt ne samo zbog činjenice da je tada bio prefekt vatikanskoga arhiva (1656. – 1665.), a samim time ubrajao se u članove papinskoga kućanstva, nego »se u prošlosti uvijek pokazao kao vrlo ljubazan i ažuran za svaku službu i probitak ove Republike, stoga vjerujemo da ni ovom prilikom neće propustiti učiniti isto«. ⁹⁶ Njegova aktivnost pokazala se posebno korisnom u nastojanjima Republike da dobije konkretnu

⁹¹ O tome više u N. Varezić, »Questa Repubblica non si lascia avanzare d'alcuno nell'osservanza«: 101–126.

⁹² *Segretaria di Stato, Principi*, sv. 86, f. 13r (Archivio Apostolico Vaticano). Dopis Senata Aleksandru VII., 14. 1. 1663.

⁹³ *LP*, sv. 24, f. 18v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 15. 11. 1662.

⁹⁴ O značenju materijalne kulture tijekom srednjovjekovlja i ranonovovjekovlja, pogledati u: Stephanie Downes, Sally Holloway, Sarah Randles, ur., *Feeling things: Objects and Emotions through History*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

⁹⁵ O darivanju kao načinu dubrovačke diplomatske prakse tijekom kasnoga srednjovjekovlja, više u: Valentina Šoštarić, *Dubrovački poklisari: u potrazi za novim teritorijima*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2021: 115–136.

⁹⁶ *LP*, sv. 24, f. 18v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 15. 11. 1662.

materijalnu pomoć te političku zaštitu Svete Stolice uoči početka Kandijskoga rata, zbog čega ga je Senat 1645. već nagradio zlatnim umivaonikom i vrčem koji je vrijedio 100 škuda. Zbog svojega ugleda i kontakata kojima je raspolagao, bio je angažiran i u sporu koji je Senat prije imao s jednom drugom rimskom kongregacijom, onom nadležnom za širenje vjere (*Sacra congregatio de propaganda fide*).⁹⁷

Dubrovčani su uvijek, pa tako i tada, nastojali slijediti diplomatske i ceremonijalne prakse papinskoga Rima, koji je u 17. stoljeću još uvijek bio pozornica europske politike.⁹⁸ Bilo je veoma uputno slijediti barokne ceremonijalne uzuse koje su Dubrovčani na papinskome dvoru prakticirali »po primjeru predstavnika ostalih kršćanskih vladara«. ⁹⁹ S jedne strane, tako se potvrđuje ne samo prisutnost, forma i izričaj dubrovačke diplomatske prakse na pozornici europske politike nego podjednako i dobra obaviještenost Dubrovčana koji nisu propuštali priliku sudjelovati na toj istoj pozornici. Dubrovčani su odašiljali i vlastite identitetske predodžbe prihvaćajući ceremonijalne obrasce. Stoga, ne čudi instrukcija dubrovačkoga Senata upućena tada poslaniku Gondoli o potrebi korištenja unajmljene kuće, kočije kao i prikladne odjeće, upravo zbog reprezentativnosti, pazeći tako na ugled.¹⁰⁰ Bilo je veoma važno ostaviti dobar dojam podjednako reprezentativnom pojavnošću koliko i učestalim prisustvom

⁹⁷ O tome više u: N. Varezić, *Dosta je reći u Rimu*: 112.

⁹⁸ Ovom prilikom referiram se na sintagmu – *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento: Teatro della politica europea* – koja se nalazi se u naslovu zbornika radova međunarodnoga znanstvenog skupa održanoga u Rimu 1996. u organizaciji Centro studi »Europa delle Corti«. Ona sažima svu realnost papinske politike tijekom 16. i 17. stoljeća, koja je postojala između nastojanja Rimske kurije za konsolidacijom papinskoga prvenstva te tendencije europskih monarhija koje su, podvrgavajući Kuriju svojem političkom utjecaju, nastojale regulirati međunarodne političke odnose u skladu sa svojim apsolutističkim i hegemonističkim interesima. Ceremonijalne prakse papinskoga dvora bile su odraz htijenja, kompenzirajući na određeni način gubitak stvarnoga globalnog političkog prestiža (Gianvittorio Signorotto, Maria Antonietta Visceglia, ur., *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento, »Teatro« della politica europea*. Roma: Bulzoni Editore, 1998).

⁹⁹ Ta se izjava doduše referira na izvještaj Senata povodom podnesene predstavke dubrovačkoga izaslanika novoustoličenome Aleksandru VII., upravo kako su to činili predstavnici drugih kršćanskih vladara: *Havete fatto bene di portarvi a bacciare i Santiss.mi piedi di Sua B.ne a nome nostro, et di rallegrarci non pero della detta Sua essaltatione, tanto più che tutti gl'altri ministri di Principi habbino fatto l'istesso* (LP, sv. 21, f. 169v. Dopis Senata Antoniju Diodatiju, 7. 5. 1655). Nema razloga sumnjati da Dubrovčani nisu u svakoj prigodi slijedili uvriježene ceremonijalne i diplomatske prakse papinskoga Rima.

¹⁰⁰ LP, sv. 24, f. 19r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli na putu u Rim, 15. 11. 1662.

u diplomatskim i kurijalnim krugovima. Time bi se prikazivali kao umješni diplomati i relevantni sugovornici, što je u konačnici svakako moralo polučiti i konkretnim diplomatskim rezultatima. Stoga, nije Senat bezrazložno spočitao agentu Gondoli što je u četiri mjeseca uspio realizirati samo jednu audijenciju kod Pape, apostrofirajući »(...) kako ste morali to ne samo zbog hitnosti navedenog slučaja nego i zbog javnog ugleda, jer kako se nama to čini čudnim, tako će se puno više činiti tom dvoru«. ¹⁰¹ Očito je da se nije sve glatko odvijalo, usprkos svim predispozicijama za povoljan ishod toga slučaja kao i izvještajima iz Rima koji su svjedočili o naklonjenosti svih bitnih kurijalnih velikodostojnika (*tutti i grandi i principali soggetti di cotesta Corte a noi favorevoli e ben disposti*¹⁰²).

»TKO SU TI KOJI PO ČITAVOME RIMU PRIČAJU...«

Nakon što je Gondola tijekom svoje prve audijencije u siječnju 1663. izložio predstavku Papi, Dubrovčani su se nadali pozitivnome ishodu toga slučaja bez obzira na stav Kongregacije. Papa je navodno dao usmeno jamstvo Dubrovčaninu (*vivae vocis suae oraculo*) da će izdati *breve* u korist Republike.¹⁰³ Nastojalo se kurijalnim pouzanicima, kardinalom Barberinijem te najbližim članovima Papine obitelji, a prvenstveno već spomenutim monsignorom Ninijem, koji je bio komornik i papin tajnik, dodatno senzibilizirati Aleksandra VII. te ubrzati izdavanje spomenutoga *brevea*; tim više što se monsignor Nini pokazao »toliko sklon da sa svoje strane utječe na papu te ga pridobije za našu stvar«. ¹⁰⁴ Stoga, Senat mu je laskavo uzvratio zahvalivši na njegovoj spremnosti da podupre potrebe Republike, »koja će moliti Boga da mu što prije omogući doživjeti da njegove vrline i velike zasluge budu nagrađene svetim [kardinalskim] purpurom«. ¹⁰⁵ Bila je to već dobro prokušana i rafinirana taktika korištenja pomno promišljenoga diplomatskog frazeološkog arsenala u nastojanju da se stekne naklonost kurijalnih odličnika. Koristeći se kićenom baroknom retorikom podilazilo se adresatu sugerirajući njegov daljnji prosperitet, u skladu s njegovim brojnim vrlinama.¹⁰⁶ Dubrovčani su se nadali da će im monsignor

¹⁰¹ LP, sv. 24, f. 101v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 18. 5. 1663.

¹⁰² LP, sv. 24, f. 53r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 26. 2. 1663.

¹⁰³ LP, sv. 24, f. 101r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 18. 5. 1663.

¹⁰⁴ LP, sv. 24, f. 43r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 1. 2. 1663.

¹⁰⁵ LP, sv. 24, f. 51v. Senat monsignoru Niniju u Rim, 26. 2. 1663.

¹⁰⁶ Više o tome u N. Varezić, »Questa Repubblica non si lassa avanzare d'alcuno nell'osservanza«: 101–126.

Nini dati koncept službene izjave (*minuta*) prije negoli papa izda službenu izjavu (*breve*), koji bi se poslalo na uvid dubrovačkoj vladi.¹⁰⁷ Međutim, prvotno se papino raspoloženje očito promijenilo, s obzirom na to da je slanje spomenutoga *brevea* odgođeno intervencijom monsignora Roccija, tajnika nadležne Kongregacije, nedugo nakon Gondoline podnesene predstavke. Dubrovački nadbiskup koristeći se Kongregacijom opetovano je želio izboriti da se Caboga drži pritvorenim u crkvenome zatvoru, što su svjetovne vlasti osporavale tvrdeći da crkveni zatvor nikako ne zadovoljava sigurnosne uvjete slučaja o kojemu ovisi državna sigurnost. Argumenti Senata trebali su biti potkrijepljeni živim slikama ugroze čitavoga dubrovačkog poretka, što se nastojalo prikazati štetnim i za interese Svete Stolice kao i čitavoga Kršćanstva, »insinuirajući sve te stvari teškim osjećajima i riječima, ali jednako punim poštovanja«. ¹⁰⁸ Gondola je potom u suradnji s kardinalima Barberinijem i Chigijem sastavio novu promemoriju, čiji je tekst Senat primio i odobrio, a koja se trebala predstaviti Papi, jer je jedino on doista mogao pomiriti načela svjetovne i duhovne politike (*politica divina et humana certa di dover esser consolata da Sua Beatitudine*). S obzirom na to da je Njegova Svetost »duhovni prvak u cijelom Kršćanstvu i svjetovni u svojim državama, on bi sa svojom najvećom razboritošću trebao pronaći način da izađe u susret našim pravednim zadovoljštinama«. ¹⁰⁹

Daljnijim iščitavanjem korespondencije dubrovačkoga Senata i rimskoga agenta Gondole mogu se uočiti određene situacije koje su se počele događati izvan kontrole dubrovačke vlade, s obzirom na to da se u Rimu pojavio kadar koji je došao iz Dubrovnika zbog toga slučaja, a nije zastupao Republiku. Senat se u svojem dopisu referira na informacije svojega obavještajca, stanovitoga don Marija Alippija, koji je uspio saznati od prokuratora dubrovačkog nadbiskupa, već otprije prisutnog u Rimu, da je tamo iz Dubrovnika stigla nepoznata osoba koja je prokuratora izvijestila o detaljima toga slučaja koji je dubrovački Senat nastojao držati u najstrožoj tajnosti, isključivo unutar nekolicine delegiranih pouzdanika. Stoga, Gondolu su upozorili da pažljivo promatra te sazna »tko to tamo javno ili potajice zastupa Cabogu te nas o svemu potanko izvijestite, pišući sva pisma isključivo vlastitom rukom, nikako nečijom tuđom,

¹⁰⁷ LP, sv. 24, f. 43v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 1. 2. 1663.

¹⁰⁸ LP, sv. 24, ff. 52rv, 53r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli u Rim, 26. 2. 1653.

¹⁰⁹ LP, sv. 24, f. 12 v. Senat Nikoli Pavlovom Gondoli u Rim, 15. 11. 1662.

a pogotovo kad se radi o pitanjima od najveće tajnosti». ¹¹⁰ U još se nekoliko navrata dubrovački Senat najozbiljnije zanimao za one »koji po čitavom Rimu pričaju o tom slučaju«, zapitkujući se tko bi uopće mogao biti toliko detaljno upućen u sâm slučaj, osim prokurista i svećenika dubrovačkoga nadbiskupa, kao i samoga mletačkog ambasadora Basadonne, kojeg je Gondola zamolio da posreduje u interesu dubrovačkoga Senata. ¹¹¹ To je bila inicijativa koja se očito odvijala paralelno, mimo znanja i utjecaja dubrovačke vlade, što ju je činilo posebno nervoznom i pozivalo na izniman oprez, inzistirajući da »nas najrevnije obavještavate ako itko i tko to točno na tom dvoru štiti i podupire slučaj spomenutog Caboge, po čijem nalogu i na koji način, uz potpuno pravovremeno slanje obavijesti našoj vladi, uvijek pazeći ako ubuduće itko i tko točno to pokuša učiniti«. ¹¹² Moguće je da su nadbiskupove ambicije za ingerencijama tada instrumentalizirali i dubrovački vlasteoski klanovi, rodbinski bliski Cabogi, s obzirom na to da je ovaj slučaj produbio i unutarstalešku krizu. ¹¹³ Caboga je bio pripadnik vlasteoske skupine koja je oponirala rodovima koji su imali većinu u dubrovačkome Senatu, a ubijeni je senator također bio pripadnik tê oligarhijske grupe, tako da i to treba napomenuti kada se promatra nastojanje dubrovačkoga Senata da se Caboga najoštrije sankcionira, pod njegovom nadležnošću. Svakako, nervozu u senatorskim klupama pojačavale su daljnja Gondolina nemogućnost realiziranja nove audijencije kod Pape, kao i sve nepoznanice u svezi nepoznatog kadra pristiglog iz Dubrovnika u Rim, kojom je trebala pristizati i rimska pošta te izostanak redovne brodske linije iz Ancone, posredstvom koje je trebala pristizati i rimska pošta. Zbog toga je Senat poslao posebnu brzu poštansku brodicu (*filluga*), najprije prema Veneciji, odakle je u povratku trebala pristati i u Anconi, gdje bi skupila poštu dubrovačkoga konzula koji je boravio u toj važnoj luci, nastavljajući potom put prema Dubrovniku, ali nikako prije negoli skupi i pisma koja je Gondola trebao poslati iz Rima. ¹¹⁴ Nezadovoljstvo i nelagoda Senata bila je sve očitija, a poglavito kada su domalo počeli pristizati brodovi iz Barlette, bez Gondolinih vijesti, nakon čega su mu naložili da mora

¹¹⁰ LP, sv. 24, ff. 53v, 56v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 26. 2., 10. 3. 1663.

¹¹¹ LP, sv. 24, f. 59v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 31. 3. 1663.

¹¹² Ibid.

¹¹³ O sličnim konspiracijama više u studiji S. Ćosić, N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države*: 60.

¹¹⁴ LP, sv. 24, ff. 59v-60r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 31. 3. 1663. O dobro organiziranoj praksi i trasama kojima je cirkulirala diplomatska pošta između papinskoga Rima i Dubrovnika, više u: N. Varezić, *Dosta je reći u Rimu*: 106–110.

pisati bar jednom tjedno o svemu, »(...) jer morate znati koliko smo uznemireni izostankom vaših pisama, ne znajući kako se odvijaju Vaši pregovori, stoga željno iščekujemo dospijeće nekog Vašeg pisma, za potrebe naše uprave (...)«.¹¹⁵

ISHOD

Cabogin slučaj izazvao je opreku dvaju različitih načelā: dubrovački *Ragion di Stato*, odnosno politička logika dubrovačkoga Senata našla se u suprotnosti s interesima rimske Kongregacije (*pretensioni pregiudialissime da cotesi Ministri [della Congregatione]*¹¹⁶). Čitav se spor zamalo zapetljao u proceduralnome klupku birokratizirane Rimske kurije, što je u konačnici spriječila arbitražna presuda pape Aleksandra VII., kojeg su Dubrovčani molili da prosudi logikom svjetovnoga vladara, koji također ima svoj temporalni *Ragion di Stato*. Senat je svoje argumente formulirao nastojeći upravo na toj osnovi senzibilizirati Papu, sugeriravši Gondoli kako bi mogao »potražiti kakav pismeni savjet i mišljenje koje bi išlo nama u prilog od strane nekog kriminaliste (...), kao što Vam je to predložio i gospodin Vojvoda od Bracciana«.¹¹⁷

Iako se ne može naslutiti pravi razlog prethodno spomenute komunikacijske blokade između Gondole i Dubrovnika, Senat je u svojem skorašnjem dopisu poslanome u Rim potvrdio primitak zaostale pošte, ne samo Gondoline nego i one koju je poslao kardinal zaštitnik Barberini.¹¹⁸ Senat se referirao na realiziranu audijenciju kod Pape, odnosno na činjenicu »da ste nakon toliko mjeseci došli pred noge Njegove Svetosti«, međutim »prepoznavši promjenjeno njegovo raspoloženje u odnosu na ono što vam je pokazao tijekom prve audijencije«.¹¹⁹ Aleksandar VII. morao je u konačnici kompromisno djelovati, ali ne u potpunosti u skladu s dubrovačkim očekivanjima. Iako je prepustio okrivljenika svjetovnom pravosudnom sustavu Dubrovačke Republike, papinski *breve* sadržavao je i posebnu klauzulu *citra poena sanguinis* koja je nalagala da se Cabogu

¹¹⁵ LP, sv. 24, f. 70rv. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 10. 4. 1663.

¹¹⁶ LP, sv. 24, f. 101r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 18. 5. 1663.

¹¹⁷ Ibid, f. 102r

¹¹⁸ *Quasi nell'istesso tempo che fu li 12 e 13 del cadente si sono ricevute le vre per via di Anc.a e di Ven.a delli 31 Marzo e dell 7, 14, 18 e 21 Aple. prossime passati insieme con le lett.re dell'Em.mo S.r Card.le Barberino e con la copia dell'ultimo memoriale che procuravate di presentare alla San.tà di Nro. S.re et altre copie e scritture dinotati in dette vre.* LP, sv. 24, f. 100v. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 18. 5. 1663.

¹¹⁹ Ibid, f. 103v

ne smije kazniti smrću.¹²⁰ Takva se pravna definicija i prije mogla pronaći,¹²¹ što je bio dodatan razlog Senatu da forsira novu predstavku pred Papom, što Gondoli duže vrijeme nikako nije uspijevalo. Razlog tome nije bila samo kontraagitacija nadležne Kongregacije, već vjerojatno i nemogućnost da u tom smislu angažira sve dubrovačke kurijalne privrženike.¹²²

Dubrovačka vlada nije bila potpuno zadovoljna ishodom u Rimu jer se odlučilo bez konzultiranja s njom. Međutim, odluka je tada u Dubrovniku prihvaćena, takoreći bez puno prigovora. Takav ishod tumačio se manjkom sreće (*non possiamo che attribuire simile pregiudizio alla poca fortuna dell'istessa*),¹²³ a sama reakcija i nije baš svojstvena dubrovačkoj diplomatskoj praksi s obzirom na to da bi Dubrovčani najčešće znali opetovano inzistirati na svojim principima. Očito je Senat bio pod utjecajem informacija koje je Gondola naveo u svojem dopisu s obzirom »da se ne može ishoditi više od ovoga, kako navodite, a opet da se ne daje vremena nekim novim preinakama, nalaže Vam se da prihvatite predloženi breve«. Naposljetku, Gondoli je naloženo da nezadovoljstvo iskaže prikladno (*con buona maniera*) naglašavajući da je Republika takav ishod prihvatila iako oštećena, prvenstveno »jer je tako željela i zapovjedila Njegova Svetost, (...) pokoravajući se Njegovoj Najsvetijoj Želji, koju smo prigrlili kao najposlušniji Njegovi sinovi«.¹²⁴

ZAKLJUČAK

U razmatranome se slučaju mogu uočiti doista kompleksni odnosi svjetovnih i crkvenih vlasti, dokazujući ujedno veličinu birokratskoga aparata različitih ovlasti Rimske kurije, gdje su se često unutar istih instanci isprepletale svjetovne ovlasti crkvene države s kurijalnima, koje su imale različite ingerencije upravljanja Katoličkom Crkvom. To se posebno odnosi na samoga rimskog pontifeksa, gdje se i kroz ovaj slučaj može evocirati čuvena sintagma talijanskoga povjesničara Paola Prodijsa – *Il sovrano pontefice: un corpo e due anime*. U konačnici

¹²⁰ Ibid, f. 104r

¹²¹ Spominje se već krajem veljače (LP, sv 24, f. 59r, Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 31. 3. 1663.).

¹²² Primjerice već u veljači Gondola spominje nemogućnost da se sastane s Papinim bratom: *Ci scrivete che non havevi potuto haver udienza dal S.r d. Mario Chigi per le sue continue occupazioni* (LP, sv. 24, f. 44r. Senat Nikolici Pavlovom, 5. 2. 1663.).

¹²³ LP, sv. 24, f. 104r. Senat Nikolici Pavlovom Gondoli, 18. 5. 1663.

¹²⁴ Ibid, f. 104v

ovaj slučaj rekonstruirati tijekom, metode i frazeološki diskurs samoga diplomatskog procesa. Zadnjim svojim dopisima pri zaključenju Cabogina slučaja dubrovačka vlada zahvalila je svim angažiranim posrednicima.¹²⁵ Takva je gesta zasigurno predstavljala zalag dobrih veza potrebnih za neke nove intervencije u interesu Republike. Dubrovčani su nakon takvih protokolarnih dopisa krajnje kurtoazije različitim adresatima uvijek nastojali ishoditi formalan odgovor, koji je zapravo predstavljao potvrdu primitka svih onih sugestivnih poruka kojima su bila nabijena takva kurtoazna pisma.¹²⁶ Prihvatanje takvoga svojevrstnog frazeološkog ping-ponga pridonosilo je održavanju komunikacije. Srž diplomatske prakse čini komunikacija između dviju strana. Stoga, treba još jednom potvrditi činjenicu kako jedino dijalog, tj. dvosmjerna komunikacija, predstavlja siguran preduvjet na putu ka postizanju kompromisa.

IZVORI:

Državni arhiv u Dubrovniku

Litterae et commissiones Ponentis, vol. 20, 21, 22, 24, 27.

Litterae et commissiones Levantis, vol. 26.

Diplomata et acta, 17. st., br. 1949/9, 1952/37, 1952/38.

Archivio Apostolico Vaticano

Segreteria di Stato, Principi, vol. 86.

ELEKTRONIČKI IZVORI:

<https://cardinals.fiu.edu/bios1664.htm#Nini> (pristupljeno 5. 3. 2023.)

LITERATURA:

Bergin, Joseph, *Church, Society and Religious Change in France, 1580–1730*. New Haven: Yale University Press, 2009.

Bihlmeyer, Karl, Tuechle, Hermann; *Storia della Chiesa*, III: Brescia: Morcelliana, 1996.

Cognet, Louis, »Crkveni život u Francuskoj«, u: *Velika povijest Crkve*, sv. V, ur.. Hubert Jedin. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1978: 3–93.

¹²⁵ LP, sv. 24, ff. 136v-140r. Senat Aleksandru VII., kardinalu Francescu Barberiniju, kardinalu Flaviju Chigiju i don Mariju Chigiju. 20. 8. 1663.

¹²⁶ Tada je u tom smislu angažiran Stjepan Gradić, LP, sv. 24, f. 142v. Pismo od 21. 8. 1663.

Crijević, Serafin Marija, *Prolegomena za svetu dubrovačku metropoliju*, ur. Relja Seferović. [Monumenta historica Ragusina XI]. Zagreb – Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovnik, 2012.

Ćosić, Stjepan; Vekarić, Nenad, *Dubrovačka vlastela između roda i države: Salamankezi i Sorbonezi*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2005.

Downes, Stephanie; Holloway, Sally; Randles, Sarah, ur.; *Feeling things: Objects and Emotions through History*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

Erba, Andrea M.; Guiducci, Pier Luigi, *La Chiesa nella storia. Duemila anni di Cristianesimo*, II. Roma: Editrice Elledici, 2008.

Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808. Knjiga druga*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980.

Fosi, Irene, »Sovranità, patronage e giustizia: suppliche e lettere alla Corte romana nel primo Seicento«, u: *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento. „Teatro“ della politica europea*, ur. Gianvittorio Signorotto, Maria Visceglia. Roma: Bulzoni editore, 1998: 207–242.

Fosi, Irene, *La giustizia del papa. Sudditi e tribunali nello Stato Pontificio in età moderna*. Roma-Bari: Editori Laterza 2007.

Harris, Robin, *Dubrovnik. A History*. London: Saqi Books, 2006.

Kamen, Henry, »The Statesman.«, u: *Baroque Personae*, ur. Rosario Villari. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1995: 9–31.

Krasić, Stjepan, »Stjepan Gradić: uspješna karijera u Vječnom gradu.«, u: *Stjepan Gradić, otac domovine*, ur. Pavica Vilać. Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2013: 76–112.

Krasić, Stjepan, »Stjepan Gradić: Znanstveni rad.«, u: *Stjepan Gradić, otac domovine*, ur. Pavica Vilać. Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2013: 116–194.

Kunčević, Lovro, *Vrijeme harmonije. O razlozima društvene i političke stabilnosti Dubrovačke Republike*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2020: 103–132.

Lill, Rudolf, *Il potere dei papi: potere dei papi. Dall'età moderna a oggi*. Bari: Editori Laterza, 2010.

Lonza, Nella, *Pod plaštem pravde. Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1997.

Menniti Ippolito, Antonio, »Il segretario di stato e il segretario dei memoriali: la difficile ricerca di stabilità all'interno della curia papale prima e dopo l'abolizione del nepotismo (con appendice documentary).« *Archivum Historiae Pontificiae* 46 (2008): 75–106.

Mitić, Ilija, »O pružanju utočišta na području Dubrovačke Republike.« *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu XXIII-XXIV* (1986-1987): 55–71.

Molnár, Antal, *Le Saint-Siège, Raguse et les missions catholiques de la Hongrie Ottomane 1572-1647*. Rome-Budapest: Accademia d'Ungheria in Roma, 2007.

Molnár, Antal, *Confessionalization on the Frontier. The Balkan Catholics between Roman Reform and Ottoman Reality*. Rome: Viella, 2019.

Molnár, Antal, »Ragusa and the beginnings of the balkan missions.« *Dubrovnik Annals* 25 (2021): 89–112.

Nigro, Salvatore S., »The Secretary.«, u: *Baroque Personae*, ur. Rosario Villari. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1995: 82–99.

Pellegrini, Marco, »Il Rinascimento come stagione della politica concordataria.«, u: *Papato e politica internazionale nella prima età moderna*, ur. Maria Antonietta Visceglia. Roma: Viella Editrice, 2013: 65–102.

Peloza, Massimiliano, »Benessa, Pietro«. *Dizionario Biografico degli Italiani* 8 (1966): 477–478.

Prodi, Paolo, *Il sovrano pontefice Un corpo e due anime: la monarchia papale nella prima età moderna*. Bologna: Il Mulino, 1982.

Seferović, Relja, »Adventski i korizmeni propovjednici u dubrovačkoj katedrali u 18. stoljeću.« *Anali Dubrovnik* 46 (2008): 81–124.

Seferović, Relja, »*Dubia et consulta*: mišljenja državnih teologa Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću.« *Anali Dubrovnik* 48 (2010): 243–300.

Seferović, Relja, »Svjetlo riječi, sjena vlasti: kasnorenesansni propovjednici u dubrovačkoj katedrali.«, u: *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, ur. Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje. Zagreb: Filozofski fakultet Družbe Isusove, Katolički bogoslovni fakultet i Matica hrvatska, 2016: 193–209.

Signorotto, Gianvittorio, »Lo squadrone volante. I cardinali »liberi« e la politica europea nella seconda metà del XVII secolo.«, u: *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento, »Teatro« della politica europea*, ur. Gianvittorio Signorotto, Maria Antonietta Visceglia. Roma: Bulzoni Editore, 1998: 93–138.

Šoštarić, Valentina, *Dubrovački poklisari: u potrazi za novim teritorijima*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2021.

Tanner, Norman P., *The Councils of the Church: A Short History*. New York: The Crossroad Publishing Company, 2001.

Varezić, Nikša, *Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovnik, 2018.

Varezić, Nikša, »La Santa Sede e la Repubblica di Ragusa nella prima età moderna: Continuità e mutamenti di una complessa storia diplomatica.« *Römische Historische Mitteilungen* 60 (2018): 117–147.

Varezić, Nikša, »Solidarnost u doba krize: rimski kardinal 'zaštitnik' i Dubrovačka Republika tijekom velikih izazova 17. stoljeća.«, u: *Sačuvaj nas bože rata, kuge, gladi i velike trešnje. Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnost*, ur. Gordan Ravančić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018: 35–76.

Varezić, Nikša, »Dubrovnik's 'Antemurale Christianitatis'. The Rhetorical Strategy of Dubrovnik Republic in Communication with the Roman Curia.« *Römische Historische Mitteilungen* 64 (2022): 299–319.

Varezić, Nikša, »Questa Reppublica non si lassa avanzzare d'alcuno nell'osservanza et divotione: Congratulations and Condolences in Ragusan Diplomacy towards the Papal Rome.« *Dubrovnik Annals* 26 (2022): 101–126.

Vekarić, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika. Odabrane biografije*, sv. 4. Zagreb – Dubrovnik: HAZU – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2013.

Vojnović, Kosta, » Crkva i država u dubrovačkoj republici, prvi dio.« *Rad JAZU* 119 (1894): 32–143.

Vojnović, Kosta, »Crkva i država u dubrovačkoj republici. Drugi dio.« *Rad JAZU* 121 (1895): 1–92.

Wright, Antony David, *The Early modern Papacy. From the Councnil of Trent to the French Revolution 1564-1789*. London: Longman 2000.

Summary

**Agreement is possible after all:
the relation between the Church and State through examining the case of
violation the Church's asylum in Dubrovnik in 1662.**

This work delves into the diplomatic consequences of an incident that happened in Dubrovnik during the summer of 1662 and which culminated when a murder of a respectable senator took place. Considering the fact that the murderer was a nobleman as well, the entire issue lead towards a severe interior social and political crisis. The senators were aiming to penalize the defendant, who clearly enjoyed certain support from the closest nobiliary phylum, as severely as possible. However, the whole situation escalated as the secular authorities dragged the perpetrator out of the Franciscan monastery where he took a shelter and transferred him into the state prison. The archbishop of Dubrovnik protested heavily to that kind of violation of the church's asylum. The Holy See interfered in the clash to claim the authority over the culprit. In this sense, the work follows the well-coordinated correspondence between the Senate and special emissary sent to Rome to influence different dignitaries as well as other intermediaries, who might contribute to the final outcome which would suit the Dubrovnik government. This case-study addresses not only the clash between the church and secular authorities, but also with the process of diplomatic communication, the challenges faced by the Senate, and the methods employed in this diplomatic mission. It explores the arguments used by secular government to legally defend its positions.